Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 167 (10459) | 1977 чылдың июль 17, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттингеН | Өртээ 2 көп.

СЭКП Төп Комитединде

СЭКП ТК-зы «Ставрополь крайның партияның Ипатово район организациязының 1977 чылдың тараа ажаалдазынга ажылының дуржулгазының дугайында» доктаалды хүлээп алган.

«Көдээ ажыл-агыйга эки дүжүттү алырынга болгаш ону чедишкиннир ажаан алырынга чугула негелде болза ажыл үеэин үнелеп билири... дүжүттү эң дээре хуусалларда болгаш чидириг чок ажаан алыры, көдээ ажыл-агыйның өске бүгү ажылдарын бедик шынарлыы-биле чорудары болур — ол болза улус ажыл-агыйының чугула сорулгазы, организакчы болгаш политиктиг улуг ажылды ол пегээр» деп, 1976 чылда чурттуң мурнакчы механизаторларынга чагаазынга СЭКП ТК-ның Чигине секретары эш Л. И. Брежнев олче кичээнгейни угландырган.

Ол сүмелерни удуртулга болдургаш, партияның Ипатово район организациязы 1977 чылдың дүжүдүн чогуур өйүнде база шынарлыг ажаан алырын хандырар талазы-биле улуг ажылды чоруткан деп доктаалда демдеглээн.

Оңгу беш чылдың өйниг чылының планнарын чедишкиниг күүседир болгаш Улуг Октябрьның 60 чылын төлепиг ужуражыр дээш Бүгү-эвиледдің социалистиг чарыжынга киришкеш, районнуң колхозтарының база совхозтарының ажыл-ишчилери эки дүжүттү өстүрүп ап, план ёзугаар күүнеге 120 муң тонна тарааны садар тургаш, 200 муң тоннаны садарын хүлээнгеннер.

Хүлээп алдынган хүлээлгелерни күүседир дээш демиселге ажаалда ажылдарын организастыг чорударын база тарааның чидирини болдурбазын бирги чергенин ужур-дузалыг деп санаваш, районга тускай эртемиглерниң, колхозтарның болгаш совхозтарның активиниң налбак киржилгезиниг-биле мурнакчы дуржулганы база мурнунда чылдарда бар турган четпестерни ханызыбиле өөренип көргеш, дүжүттү ажаан алырының комплекстиг планын ажылдан кылган. Тарааны ангылап ажаан чорударының аргазын калбаа-биле хереглээри, бүгү тарааны дөрт ажыл хүнүнүң иштинде тавычалай кезери, 8—9 хонук иштинде болдүрүп бастырарыында көрдүнгеН. Ажаалда ажылдарын дүрген болгаш бедик шынарлыг чорударынга бүгү курлавырларны киришкеннер.

Бо чылдың ажаалдазын организастаанында чаа үүл болза, бүгү ажыл-агыйларның шолдеринде Көдээ ажыл-агыйны механизастаарының болгаш электрификастаарының Бүгү-эвиледдің эртем-шинчилел институдунуң (Ростов областың Зерноград хоорай) ажылдан кылганы депшиглелиг технологияны калбаа-биле ажыглааны болган. Районда 54 ажаалда-транспорт отрядтарын тургускан, оларның кайызынын-даа составында 16—20 комбайн, 20—25 автомобиль болгаш чогуур санныг тракторлар база көдээ ажыл-агыйының машиналары кирген. Колхоз болгаш совхоз бүрүзүнде ажылдан турар 3—4 отряд дүжүттү ажаарының база соөртүрүүнү, тараа шолдерин савандан арыглаарының болгаш хоюглаарының талазы-биле бүгү технологтыг операцияларны комплекстиг болгаш шууштурулгалыг үндезинге чорудуп турар.

Техниканы ынчаар мөөнүзүнде ажаалда чорудулгазын тода удуртурунга, ажылдарның технологиязын база шынарын оперативтиг контрольдаарынга, тургустунуп келген байдалдан хамаарыштыр бүгү техниктиг чепсек-херексеңдерни калбаа-биле сайгарып ажыглаарынга таарымчалыг бәйдалды тургускан.

Отрядтарның составынга көжүп чоруур септелге мастерскаяларлыг, каннаар агрегаттарлыг, автозаправщиктерлиг болгаш артык кезектериг эргежок чугула комплекстиг техниктиг хандырылга талазы-биле специализастаттынган звеноларны киргеги болуп бөөр үрелиишкиннерни тараа шөлүнге-ле дүрген өдер болгаш үрелиишкинден техниканың ажылдавайн турар чоруун эң эвээжедир арганы берген.

Отрядтарда амыдырал хандырылга талазы-биле звеноларның бары тараа ажаалдазының киржикчилериниң доктаамал чемтерилгезиг агрегаттарының ажылдан турар черлериниге болгаш оларның болур-чогуур дыштанылгазын хандырган. Ол чоруг ажыл хүнүнүң режимин өскертир база бүгү черлерге эллтелериг ажылдаарынче шилчиир арганы берген.

Ажаалда-биле кады районнуң партия организациязы тараа белеткээриниң айтырының кичээнгейге ап, бүгү чадаларга — тараа шөлүнден эгелээп белеткел пунктуларына чедир тарааның чидирини болдурбазының талазы-биле улуг ажылды чорудун турар.

Партияның салдарын күштелдирер сорулга-биле ажаалда ажылдарының шинтирлиг участоктарында, ажаалда-транспорт отрядтарының, автоколонналарның коллективтеринде, тараа шаңнарында партияның база комсомолдуң түр болуктерин тургускан. Социалистиг чарыштыг, күш-ажыл төлевириниң, моральдыг база материалдыг идиг берилишкинин негелдерин ажылдан кылган болгаш ону тараа кезилдезинге киржикчи бүрүзүнге таныштырган. Чарыштың ажык чоруун, мурнакчыларның дуржулгазын болгаш оларның чедишкиннерин кентередирин агитаторларның, политинформаторларның идепкейлиг ажыл-чорудулгазы-биле, дайынчы хуудустарны, «Молнияларны» үндүрери-биле, район солунунуң материалдары-биле, тус черниң радиозунуң дамчыдылгалары-биле хандырган. Чарыштың түңнелдерин хүн бүрү үндүрүп турар.

Районнуң партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының организакчы база масса-политиктиг ажылы бедик дээштиг болганын, хүлээп алдынган социалистиг хүлээлгелерни чедишкиниг күүседирин хандырын турарын ажаалданың чоруп турары көргүскен. Агаарның нарын байдалдарында күзүн болгаш чазын тараан тараа культураларын 135 гектар бүгү шөлге 80 шак дургузунда кескен. Тараа кезер агрегат бүрүзү бир хонук иштинде ортумза-биле 60 гектар тарааны кескен. Массалыг бастырыышкынның баштайгы үш ажыл хүнүнүң иштинде тавычаларны 53 муң гектар шөлден чөйүп бастырган. Районга хонук иштинде бир комбайн-на ортумаа-биле 16,2 гектар чедир тарааны кестирген. 119 муң тонна тарааны бастырган болгаш күүнеге 40 муң тоннаны дужааган.

Ипатово районнуң дуржулгазының ужур-дузазы болза, ажаалда ажылдарын шын организастаанында, депшилгелиг технологияны бүдүрүлгеге пентередип таратканында, техниканың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезинин, ажаалданың хуусааларын кызырарының кандыг улуг аргаларының барын көргүскенинде болур.

СЭКП Төп Комитеди 1977 чылдың ажаалда ажылдарын белеткээр болгаш чорудар талазы-биле партияның Ипатово район организациязының ажылының дуржулгазын түүлдүг деп көрген болгаш ол дуржулганы тараа болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа культураларының ажаалдазынга база белеткелинге бүгү черлерге калбаа-биле ажыглаарын партияның район комитеттеринге, колхозтарның болгаш совхозтарның, сельхозтехниканың, хлеб продуктулар бүдүрүлгелериниң, транспорт организацияларының партия организацияларынга, совет, көдээ ажыл-агый, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга сүмелээн.

Эвиледдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга болгаш обкомнарынга, эвиледдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелериниге, крайкүүскомнарга болгаш облкүүскомнарга, СССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, сельхозтехникага, СССР-ниң Белеткелдер министерствозунга Ипатово районнуң дуржулгазын бүгү хемчеглер-биле деткиирин хандырарын база партияның район, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарынга, колхозтарга болгаш совхозтарга ону пентередип тарадырынга практиктиг дузаны көргүзерин саналдаан.

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажында № 1 сүт-бараан фермазының эки саанчыларының бирээзи Энек-ыс Тукар планныг онаалдаларын үргүлчү ажыр күүседип келген.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйының алдарлыг ажылдакчызы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи З. Тукар.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

ЭКИ ЭГЕЛЭЭШКИН

Бистиң партиялыг болгаш чазаавыс делегейге моңге тайбыңны быжыглаар дээш улуг ажылдарны чорудун келген. Партия болгаш чазактың ол политиказын ыраккы Тожуунуң ажылчы чону изин-биле деткип, тайбын фондузунга үлүг-хүүзүн киирип келген.

СЭКП ТК-ның Чигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң 70 харлааны-биле холбаштыр Ий суурда хереженнер чөвүлели (даргазы М. С. Буян) тайбын фондузунга бир хүнүнүң ажыл төлевирин киирер деп эгелээшкин үндүрген турган. Ынчангаш олар тайбын фондузунче 344 рубльди шилчиткеннер.

Районнуң ажылчы чону иштизи-биле 1976 чылда тайбын фондузунче 5 муң ажыг рубльди, а 1977 чылдың баштайгы чартыында 1181 рубльди шилчиткен.

Өдүтениң ивижилери ийжилерниң эгелээшкинин деткивишаан, тайбың фондузунче бир хүннүң ажыл төлевирин шилчиткеннер. Өдүтениң, Хамсараның, Бедийниң ивижилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылының юбилейинге турасказадып, кижи бүрүзү үштен, дөрт, беш чедир эң эки шынарлыг диңг кештерин белеткен дужаган; өртээн тайбың фондузунче шилчиткеннерин хүлээгген.

Район хереженнериниң конференциязы эткен айда болуп арткен. Анаа ийжилериниг тайбың дээш эгелээшкинин изиг деткин, бо чылын тайбың фондузунга кижи бүрүзү бир хүннүң ажыл төлевирин бөөрин шиитпирлээн.

Б. ДОНГАК.

Хүннүң чугула сорулгалары

Партияның область комитеди болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели республикада мал чеминиң белеткен турарының база мал бажын өстүрериниң талазы-биле айтырыгны чугаалашкан оперативтиг чөвүлел хуралды дүүн Кызылга эрттиргеН. Оон ажылынга райкүүскомнарның көдээ ажыл-агый эргелелериниң начальниктери, көдээ ажыл-агый продуктуларын садын алырының болгаш шынарының талазы-биле районнарда күринсекторлар, республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, уксаазкыдылга каттыжышкынының ажылдакчылары, «Сельхозтехника» каттыжышкынының ажылдаачылары киришкен.

Бо айтырыглар талазы-биле Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министри И. Г. Лавриненконуң илеткелин болгаш Тес-Хем, Каа-Хем, Таңды, Кызыл, Улуг-Хем, Чоон-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бии-Хем райкүүскомнарының көдээ ажыл-агый эргелелериниң начальниктериниң информацияларын дыңнаан.

Мал чеминиң белеткели республикада пиитизи-биле алырга, эрткен чылдың деннелиниден куду. Чижээ, Тес-Хем районуң девискээринде мал чеминиң үүзүү эки-даа болза, ыында бо хүннерде 103 кижи, 37 трактор хаара / туттунган, белеткеп алган сигени 252, а планы — 10 муң тонна. Каа-Хем районда 109, Таңдыда — 524, Барыын-Хемчикте — 209, Чоон-Хемчикте — 200, Улуг-Хемде—206 тонна сигенни белеткээн. Кызыл район мал чеминиң белеткелин чаа-ла эгелеп турар.

Витаминниг сиген далганы белеткээр, эрткен чылгы саванны пресстээр, будук-бүрүүг хөйүү алыр талазы-биле ажылдар база 1976 чылдың деңнелиниден өрүлевейн турар. Каа-Хемде үүгүе 5 тонна витаминниг сиген далганын белеткээнин эргелел начальниги З. Шин дыңнаткан, а Кызыл районнуң ажыл-агыйларының белеткен алган будук-бүрүүг үүгүе 5 тонна.

Өскээр чугаалаарга, районнар, тус-тус ажыл-агыйлар агаар-бойдустуң таарымча чок чыддагаанын ажыглан алгаш, мал чеминиң белеткелин мурнундагы чылдардан организас чок эгелээнин, сигенчи бригада, отряд, звеноларны ам-даа четчелеп, оларның шудургу ажылдаарынга чогуур байдалдарны тургуспаанын хуралга шыңгыызы-биле шүүмүүлээн. Чамдык эргелелдериниң начальниктериниң районнарда байдалды тодарадып айтырарга, олар будулуп, харылаар аайы тыныйн, кыдыраштар арны ажып, арыннары кыза берген тургулаар чоруктар хуралга көзүлген. Таңды, Кызыл, Чоон-Хемчик, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Бии-Хем районнарда эргелелдер начальниктери эштер: Кожушко, Токарев, Ялаков, Хангаев, Ильенков, Чихачев олар чер-черде байдалды билбейн, салган айтырыгларга харылаан шыдаваанар.

Республикада мал бажын өстүрериниң айтырыы парын байдалга таварышканы ылерээн. Эрзин, Тес-Хем, Монгүн-Тайга, Бай-Тайга, Таңды, Кызыл болгаш өске-даа районнар чаш төлду эвээшти камгалаан алган. Чижээ, торүүр үүс башка онаалштыр Эрзин район 38, Тес-Хем—35 бызаа алган, Тес-Хем мал эдержилгезинин, тарын боозадылганын планын 28 хуу күүсеткен. Өске районнарның деңнели моон база улуг дээредевес:

Пиитиниң малының бажын өстүрериниг тарын боозадылганы, сула эдержилгеник организастаары, тарын боозадылга пунктуларын тудары, бүдүрүкчүлерни үлегерлиг байдалга тургузары чугула турда, бо ажыл база кошкак. Республиканга иник болгаш хой тарын боозадыр 63 пунктуну тударын көргеН, кылганы үүгүе дөрт, чоңуун хууда малын садын ап турары эвээш.

Малды өлүрер, оорлап-самыгдаар чоруктар-биле шыңгыы демиселди четпес чорудун турар. Оон түңнелиниде республикада бо чылын болгаш үүгүе июнь айда өлүп-хораан мал эрткен чылдың бо үеэнинде турганындан ийн катан ковудээн. Үүгүе чартык чыл иштинде Улуг-Хем районга оор алган малдың саны дөрт муң ашкан. Барыын-Хемчик районда өлген мал эрткен чылдаазындан ийн катан ковудээн.

Өске-даа четпестерни хуралга илередип, бо талазы-биле чорудар ажылдаршың кол угланыышкыннарын тодараткан. Чугаалашкан айтырыглар талазы-биле чоокку хүннерде боттандырар сорулгалар болза:

— республиканың ажыл кылын шыдаар бүгү чоңуун 20-деН эвээш эвес хуузун мал чеминиң белеткелинче хаара тудары, бүгү күштү мөөнүзүнде;

— бүгү чурттуң ажыл-агыйларының үнелеп шилээнин — витаминниг сиген далганы белеткээр агрегаттарны шүүтүүн ажылдадып, оларның ийнүүн эдлчег-биле ажылдаарын хандырары;

— мал чемин ховар үнген районнарның совхозтары: Эрзиниң үш совхозу — Тес-Хем; Монгүн-Тайганың ийн совхозу — Өвүр; «Шекпээр» совхоз—Бии-Хем; «Кок-Тей», «Тиилелге», «Шамбадыг» совхозтар — Тожу районнарның девискээрлеринге барын, мал чемин белеткээри;

— эрткен чылдың савацын ажыктылап силостаары;

— республиканга пиитизи-биле чайгы тарылганы 20 муң гектарга чорудары.

Органиктиг чемин-чидилгелерни шолдерже төгерин уламчылаар, республиканга амдаа 280 муң баш ажыг хойну кыргын алыр чижектиг сорулгалар база тургустунган.

Мал чемин четчири-биле белеткээринден келир чылдың түңнелдери хамаарыг. республиканың бүгү чоңуун идепкейлиг киржилгези-биле пиитиниң малына хой чемин белеткеп, Улуг Октябрьның 60 чыл юбилейин төлептиг уткуур ужурлуг бис.

Бистиң корр.

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ТЫВЫСКАН

СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң бюрозу болгаш райкүүском районда ажыл-агыйлар, фермалар болгаш хойжу бригадалар аразында социалистиг чарыштың чартык чыл түңнелин үндүрген.

Ажыл-агыйлар аразында чарышка «Тыва» совхоз бирги черни эзлээн. Ол күүнеге зөөт садарының чартык чыл планын 128 хуу, дүк дужаарының чыл онаалдазын ажыр күүсеткен болгаш орулгалыг болган.

Семиртилге малында малчыннар бригадири Олег Ондар, зоотехник Василий Куулар, тракторист Ооржак Дадар-оол олар малды хоолулуг чем-биле хандырар дээш эки ажылдааннар.

Шары кадарчызы Куулар Манзырыкчы 210 баш малды кадарып, бир шарыга онааштыр хонукта 614 грамм немелде дөңзини чедип ап тургаш, күүнеге 17 тонна зөөтти дужааган.

Районда сүт-бараан фермаларының чарыжынга «Искра» совхозтуң Арыг-Бажы фермазы, хойжу бригадалардан «Октябрь 30 чылы» совхозтуң Сыын-Чүрээ бригадазы тиилекчилер болгулаан.

Социалистиг чарыштың тиилекчилери болган коллективтерге партия райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл туктарын тывыскылаан.

ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш күүнеге шаңналдарының комитеттеринден

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында эртем болгаш техника талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш күүнеге шаңналдарының талазы-биле комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш күүнеге шаңналдарының талазы-биле комитеди 1978 чылда ленинчи шаңналдарны тыпсыры-биле ажылдарны хүлээп алыр. Хүлээп алышкынны 1977 чылдың октябрь 16-та чедир чорудар. 1976 чылдың октябрь 15-тен орай эвесте парлап үндүрген (тудуп тургускан) ажылдарны хүлээп алыр.

Оон-биле кады комитеттер 1978 чылда ССРЭ-ниң күүнеге шаңналдарын тыпсырынга ажылдарны хүлээп алыр. Ажылдарны хүлээп алырын 1977 чылдың декабрь 15-ке чедир чорудар. Бо чылдың июнь 15-тен орай эвесте парлап үндүрген (тудуп тургускан) ажылдарны хүлээп алыр. Эртем ажылдарын 1976 чылдың декабрь 15-тен орай эвесте парлап үндүрген турар ужуруг.

Чангыс ажылды ССРЭ-ниң ленинчи болгаш күүнеге шаңналдарын тыпсырынга идип үндүрериг болдурбас.

Ажылдарны идип үндүрериг-биле болгаш башкарын чорудары-биле холбашкан бүгү айтырыгларны: Эртем болгаш техника талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш күүнеге шаңналдарының талазы-биле комитетче — дараазында адресче: Москва, 3 Тверская-Ямская 46, телефон—250-38-08; литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле ССРЭ-ниң ленинчи болгаш күүнеге шаңналдарының талазы-биле комитетче — дараазында адресче чорудар: Москва ГСП-4, Неглинная кудумчузу, 15, телефонвар: 223-44-67, 223-19-30.

Малга четчир чемни белеткээл

34 ТОННАНЫ

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбыры бо чылын ниитиниг малынга өске чемнерден аңгыда 100 тонна будук-бүрү белеткээр. Будук-бүрү белеткелин июнь 23-тен эгелээп бөгүнге чедир 50 кижи составтыг бригада хайныышкынныг чорудуп турар. Бригаданың белеткелчилериниде ортумак школаның 5—9 классларының өөреникчилери ажылдап турар.

Өөреникчилериниг бригадазының белеткээни 34 тонна будук-бүрүнү Барлык арыында, Хараганныг-Дагда, Теннигг-Алаакта малчыннар кажаалаларында чедирген. Июль 12-ден эгелээш совхозтуң төп шаңында АВМ-ге хүнде 3 тонна будук-бүрү далганын дээрбеде-дип эгелей берген.

Бригадада быжыглаан тракторист Сарыглар Борбак-оол белеткээн будук-бүрүнү саадал чок сөөртүп турар. Бригаданы Аксы-Барлык салбырында лесник Быдый-оол Акаанов билдилиг удуртуп, бригаданың кежигүннерин 4 звено кылдыр үзүп, звенолараразында чарышты организастап турар.

Ол ышкаш кылдынган ажылдың сан-үчёдун хүн бүрү эки кылып, мурнакчыларны адап, мактап турар. Будук-бүрү белеткелчилери август 1-де планны күүседир дээш ажылдап турар.

С. ТАВА-САМБУ.

Барыын-Хемчик район.

МАССАЛЫГ ЭГЕЛЭЭН

Бай-Тайга районнуң совхозтарында ниитиниг малынга чем белеткели массалыы-биле эгелей берген.

«Тээли» совхозтуң девискээри Оорга деп черде үүс ажыг кижи сиген кезилдезинче кирген. Ында беш тракторлуг кестирилге машиналары, бир болдурер, бир сиген пресстээр агрегаттар ажылдан турар. Ам 15 га черниг сигени кестинген, ажылчыннар 10 тонна сигенни болуп сараатаан.

Мал чеминиг белеткелин — бүгү ниитиниг хөрээ кылдыр Бай-Тайгада чарлаан. Ынчангаш район төвүнүң организациялары, ажыл-агыйлары шеф дузаламчызын амдыгаштан көргүзүп эгелээн. Олар 240 тонна сигенни, 140 тонна будук-бүрүнү белеткээр сорулганы салгаашар. Ам хөрек кырында 78 тонна будук-бүрүнү белеткээннер.

Райпонуң, амыдырал-хандырылга комбинадының, райхарылзаа белдириниг, эмнелгениг, коммунал ажыл-агый конторазының коллективтери будук-бүрү белеткээр онаалданы күүсеткилээш, ам сиген кезилдезинче киринкеннер.

М. КАРА.

ДАШТЫКЫДА

СОЦИАЛИСТИГ ДЕМОКРАТИЯНЫҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

ГАВАНА. (СЭТАның корр). Үш хүн дургузунда Карл Маркс аттыг театрга Куба Республиканың улусчу эргечыргазының Национал Ассамблеязының бирги сессиязы болуп эткен. Оон ажылынга Кубаның төөгүзүнде эткен эн-не баштай чылда чоруткан бүгү улустуң ёзулуг хостут соңгулдаларының үеэнинде соңгуткан 467 депутат киришкен.

Амыы сессияның хүн айтырыынга чурттуң амыдыралының янзы-бүрү талаларынга хамаарышкан хой санныг айтырыгларны киргеН.

Сессия чуриттуң политика-административтиг чаа хувааллдазын барымдаалаан суд системазын болгаш суд чорудулгазын организастаарынга, культураның үнелиг үүлдерин болгаш төөгү турескаалдарын камгалаарынга хамаарышкан хоойлуларны хүлээп алган, өгбүле дугайында кодекске алаан каш чазалгаларны киргеН.

Күш-ажыл талазы-биле төөлелдерни организастаар болгаш оларның ажыл-чорудулгазының дугайында хоойлуну хүлээп алганы Кубаның социалистиг күш-ажыл хоойлужудулгазынга улуг салыышкын болган.

Сессияның ажылынга Кубаның Компартиязының ТК-ның Бирги секретары, республиканың Күүнеге Чөвүлелиниг болгаш Министрлер Чөвүлелиниг Даргазы Фидель Кастро, Кубаның өске-даа удуртукчулары киришкеннер.

Национал Ассамблеяның сессиязы бүгү куба улус бодунуң революсчу алдарлыг байырлалы—июль 26-да национал тура халыышкынның хүннүнге база Улуг Октябрьның 60 чыл болган оонга турескаатаан байырлалга белеткешин турар үеде чуртта боон турар политиктиг бедик көдүрүүшкүннүң база куш-ажылчы эмтузаазының байдалында болуп эткен. Сессияның ажылының түңнелдери Кубаның Компартиязының I съездиниң шиитпирлери-биле дүүштүр күүнеге тургузуушкунунуң оруунга чугула базым болган, социалистиг демократияның бүгү талалыг хөгүүлдезинин чайыпалчак хереченин болган.

О. КОЛЕСНИКОВ.

Патриоттарның күчүлүг согуушкуннары

МАПУТУ. (СЭТА). Родезияның хоойлуга удур расисчи өзу-чурумунга удур Зимбабвениң патриоттары күчүлүг дайынчы операцияларны калбартып чоруткан. Бодунуң оперативтиг хөделиишкиниериниг эоналарын чаа районнарже үргүлчү калбартыышзан, амгы үеде чуттуң үштүн ийн кезинде шериг хөделиишкиниериниг Зимбабвениң улуслуг армиязы (ЗИПА) боттандырып чорудун турар деп, ыында тарлан үндүрген патриотчу фронтунуң дыңнадыында демдеглээн.

Бо чылдың январьдан майга чедир ЗИПА-ның отрядтары 61 хаддаашкыннарны, 50 рейдини, 65 диверсиялыг актыны болгаш 35 кедеглерни чедишкиннин-биле чоруткан деп ол документтиде айыткан. Оон түңнелиниде Родезияның шериглери 850 ажыг кижини өлүрткен болгаш эллэн каш үүс кижини балыглаткан. Зенитниг артиллерия-биле дайынның 8 самолёдун дужур аткан. Транспорттуң 58 херексеңдерни чок кылган болгаш Родезияның армиязының дөрт шериг лагерьлерин долузу-биле чок кылган. Патриоттар хой санныг шериг херексеңдерин база боо-чепсекти хураан алган.

Ол үеде дургузунда эң улуг ленинчы операцияны апрель 27-де чоруткан деп дыңнадыгда айыткан. Ол хүн ЗИПА-ның дайынчыларының ийн кезээ сонгу оперативтиг зонда дайынның Ньямапандада базазының шуут чок кылган. Ол базаа транспорттуң дөрт чугула оруктарын тудуштуруп турган болгаш ону Родезияның дайынзырактары хамаарышпас Мозамбикке удур боочепсектиг агрессияны чорударынга чугула туруш кылдыр ажыглап турган.

Ангола чазактың медеглели

ЛУАНДА. (СЭТА). Ангола Улус Республикага удур чөгүгээлээшкиниериниг Мурнуу Африка Республиканың расисчи өзу-чурумуу калбарткан деп. Анголаның чазаалыг июль 15-те ыында парлап үндүрген медеглелинде айыткан. «Бо чылдың июль 12-де Намибия-биле кызыгаар чоогунда Куангар деп ангола хоорайның аэродромунга хонары-биле чавызап бар чыткан АУР-ның транспорт самолёдун мурнуу-африканчы расисчилер дужур атканнар». Ол араатанзыг актының түңнелинде самолёттуң иштинге чораан 12 кижи шуупту олген. Июль 13-те мурнуу-африканчы артиллерия Калуэке районун күштүг бооладаашкынга таварыштырган. Өлүрткеннериниг болгаш балыглатканнарның саны амдыызында тодаратпаан деп документтиде айыткан.

Айыттынган агрессиялыг актылар бо чылдың май-июнда Анголаның мурнуу кызыгаарларына аңаа удур чоруткан хой санныг чөгүгээлээшкиниң соонда болган деп. АУР-нуң Камгалал министерствозунуң медеглелинде демдеглээн. Ол үениг дургузунда мурнуу-африканчы шериглер болгаш авиация Анголаның кызыгаарын чеди катан үреп, бомбалаашкыннарга болгаш боочепсектиг халдаашкиннарга тайбын хоорайларны база суурларны таварыштырган.

Бөгүн — Металлург хүнү

Бистин улуг Төрөөн чуртувустун миллион-миллион ажылчын ангылының мурнакчы отряды—кара болгаш өнүү металлургияның ишчилери бөгүн боттарының профессионал байырлалын демдеглеп турар. Металл... ол чокка амгы үеним кижилиниң амыдырал-чуртталгазын бодаары берге. Амгы үеним тепловозтарының кан орудары болгаш демир-үзүк бажы-даа, агаар лайнериниң «чүрээ» болгаш демир көвүрүүлер-даа, янзы-бүрү станоктар болгаш чүүк машиналары-даа, мун-мун өске-даа эт-херекселдер металлургтарның эвилдирген металлдарындан кылдынар болгай.

Рудадан кара болгаш өнүү металл эвилдирер суугуларның болгаш конверторларның чанында металлургтар дүн-хүн-даа дивейн. Улуг Октябрьның 60 чылынга тураскаатканы шалыпчы эвлчээнде турушуп турарлар. Оларның одуруунда—Тываның металлургтары кызымаккай ажылдавышаан, күш-ажылчы чедишкиннерни чедип ап турар.

МЕТАЛЛУРГТАРНЫҢ ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЭЭ

Тываның өнүү металлургиязының башлаңгызы — «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хакчылары бо чылын боттарының профессионал байырлалы — Металлургтун хүнүн бүтү совет улустун күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг модурлуушкунунуң байдалында демдеглеп эрттирип турар. СЭКП ТК-ның май (1977 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, аная СЭКП ТК-ның Чигзине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин улуг сонуургал-биле ханы өөренип көрбүшаан, комбинаттың ажыл-ишчилери, бүгү совет улус-биле бир домей, сорук киришкиниг ажылдан-турарлар.

Онгу беш чылдың ийиги чылының эгезинден бээр комбинатка адырның министерствозунуң мурнаңы коллективтериниң эгелээшкинин ёзугаар, планныг даалгаларны күүсаадан эрте күүседир дээш социалистиг чарышты калбарткан. Ооң түнелдерин ой-шаанда үндүрүп, мурнакчыларны ирелдин, шаңнал-мактал системазын чөп ажыглап келген. Онгу беш чылдың ийиги чылының баштайгы чартыының түнелдери мурнуку чылдаазындан эки болган: продукция сайгарарының планы 108,4 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерилиг — 100,7 хуу күүсеттиген. Ол ышкаш продукцияның бот-үнезиниң талазы-биле план база күүсеттиген, күрүненің дыка хөй акша-хөрөнгүзүн камнаттынган.

Комбинаттың коллективинің алган социалистиг хүдээлелери долдур болгаш ажыр күүсеттиген. Чижээ, хүлээлге ёзугаар пландан ажыр 20 муң рубльдің продукциязын сайгарар турган болза, опу 152 муң рубль чедирген. Материалдарны болгаш энергияны камнаан алырының көргүзүүлериин база дыка ажыр күүсеткен. Бүдүрүлге чериниң кол-кол цехтериниң болгаш участоктарының аразында социалистиг чарышка чылдың баштайгы чартыында мурнуку одуругну: гидрометаллургия цеги (эштер Лазарев, Качаев, Веревкин) — бирги черни, дузалал цехтерден бирги черни—анализ болгаш контрольдуң төп лабораториязы (эштер Ефименко, Крохалев, Туркеева) алган.

Бригадаларның аразында чарыш база-ла эки түнелдериг боон турар. Чижээ, чартык чылдың түнелдерин ёзугаар Виктор Павлович Грошелевтиң удуртканы дагжылар бригадазы бирги черни эвлээн: ол коллектив планга немештир 108 погон метр черни казып эрткен. Ооң дараазында Анатолий Федорович Семыкининиң бригадазы боон, планда көрүнгениниң 800 тонна хөй руданы казып үндүрген. Тудугжулардан — Галина Ивановна Кошелеваның штукатур-малярлар бригадазы тергиндеп, шеверлел ажылдарының планын 110 хуу күүсеткен.

Комбинаттың чедишкиниринің үндезини ында партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының мобилизакчы, кижизидикчи болгаш организакчы ажыл-чорудулгазының бедик деңнелинде боон турарын бо байырлал хүнүнде демдеглээри чугула. Ол ышкаш бүдүрүлгеде кижи бүрүзүнүң даанган ажыл-хөрөөнге харыысалгалыы, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарынче чүткүү кажангызындан-даа артык улуг боон турар. Комбинаттың чедиги кижи бүрүзү-ле чаартыкчыларның шимчээшкининде киржип турар. Нинтизи-биле эрткен чартык чылда 80,4 муң рубльди камнаар арганы берген 81 чаарлыкчы саналдар кирген. Чер-ле ынчаш, чаартыкчы ёзу-биле ажылдаар, ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидер дээш шимчээшкин комбинатта дыка калбарган. Бо талазы-биле ангы-ангы цехтериниң, участоктарының, бригадаларның-даа аразында чарыш база чоруп турар. Рационализация талазы-биле ажылды ылаңгыя гидрометаллургия цегинде (начальник эш Лаврухин), даг цегинде (начальниги эш Павин), анализ болгаш контрольдуң төп лабораториязында (начальник эш Сазанович) болгаш септелгемеханиктиг пехте (начальник эш Виштуны) эки организастап турар.

Боттарының кылын турар ажылын чогаадыкчы ёзу-биле көөр, бүдүрүлге көргүзүүлериин бедидеринге көскү улуун киирип турар кижилер эвээш эвес. Оларның аттарын бөгүн чоргаарал-биле адап болур. Ол дээрге даргылар эштер Кузьмин, Леваков, Черников, металлургтар —Мастюгин, Тихонов, Муравьев, Ракитин, Лаврухин; септекчилер — Виштуны, Щукин, лаборант Грицкова болгаш өскелер-дир.

Комбинаттың кол-ла көргүзүү металлургия бүдүрүлгези болуру кымга-даа билдингир. Ынчангаш кол продукция концентраттыг кобальт бүдүрериниң чартык чыл планы 104 хуу күүсеттиген. Ол продукцияны бүдүрериниң хемчээли эрткен чылдың бо-ла үеинде турганыдан 5,9 хуу көвүдээн. Бүгү немелде өзүлдеги металлды бараанныг продукция кылдыр арыглаарының күсели-биле чедип алганын демдеглээр ужурлуг. Бо талазы-биле көргүзүг эрткен чылдың чогуур үеинден 6,9 хуу улгаткан боон турар. Чиг-этти болбаазырадыр кылырының бо хире улуг темпизин чылдың ийиги чартыында болгаш бүгү беш чылда-даа кудулгазы чугула.

Бо бүгү чедишкиннер техниктиг болгаш технологтуг айтыыларны шын шиитпирлээриниң, бүдүрүлгенің культуразын бедиткениниң болгаш кижилериниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускаының түнелиинде чедип алдынган. Бүдүрүлгенин социал хөгжүлдезинче кичээнгейни улгаттырганы бүдүрүлге түнелдериниң экижидериге дыка идиглиг боон турар.

Совет күрүнениң экономиктиг политиказында хол-ла чүүл эртем-техниктиг чедишкиннерге үндезилээш, бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун улам улгаттырары болур. Ынчангаш металлды арыглап алырын көвүдедир, материалдарны болгаш энергия курлавырларын камнаарын улгаттырарынче угланган хемчеглерни план ёзугаар чедишкиннир боттанадырын чорудуп турар. Бо талазы-биле эпне кол хемчеглерни ап чоруткаының түнелиинде чылда 300 муң рубльдин камналгазын алыр ужурлуг.

Комбинаттың гидрометаллургия цегинде болгаш даг металлургия-даа цегинде дериг-херекселлери, арыглакчылары чаартын солуур талазы-биле улуг ажыл чоруп турар. Металлды арыглаарының чаа, физика-химиктиг аргазынче шилчиири — коллективтиң кол сорулгазы. Шинчилел ажылдары-биле ооң түнелдерин бүдүрүлгеге ажыглаарының аразында хуусааны кызырары — хүннүн чугула айтыры.

Боттарывыстың байырлалывыстың хүнүнде чедишкиннерни болгаш мурнакчыларны төлептин-биле үнелевишаан, ажылда бар четпестерниң дугайын ажыы-биле чугаалаар ужурлуг бис. Хову-Аксының болгаш Терлиг-Хаяның даг-жылары руда казып тыварының планын күүсетпээн. Комбинатта болгаш ооң участоктарында, транспорт цегинде-даа бүдүрүлгени организастап белеткээрінің деңнели куду боон артышаан. Дериг-херекселлериң үрелир, аная турар чоруу ам-даа хөй. Ол эң ылаңгыя Терлиг-Хаяның мөңгүн суу арыглаар бүдүрүлгезинге хамааржыр.

Бо хүннерде Тываның металлургтары ССРЭ Конституциязының төлевилелин калбаа-биле чугаалажып көрбүшаан, Улуг Октябрьның 60 чылын күш-ажылчы белектериг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбартын турар. Хүннер эрткен тудум-на, мурнакчыларның саны немежип турар. Аппаратчиктер А. Серебренников, Ш. Кол, слесарлар—М. Бабкин, Ы. Лошкарев, И. Колесников, маляр Н. Оюн, чолаачы Н. Беляев, токарь Л. Наумов, дагжы П. Шабаев болгаш өскелер-даа коллективтиң чоргаарланыкчылары боон турарлар. Олар боттарының ажыл нормазын хүннүнде 110—120 хуу чедир күүседип турарлар.

Тываның металлургтары онгу беш чылдың ийиги чылының планныг даалгаларын хуусаа бетинде, Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга чедир күүседир дээш күжениишкиниг ажылдап турарлар.

В. САМОЙЛОВ.

«Тыва кобальт» комбинаттың план-бүдүрүлге килдизинің начальниги.

«Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цегинің технологтуг дериг-херекселлери үрелиишкин чок ажылдап турар. Ол дээрге дуржулгалыг мастер Анатолий Иванович Старейщиковтуң баштааны слесарь-таарыштырыкчыларның коммунистиг күш-ажыл бригадазының эки ажылының ачызы-дыр.

Ол цехтиң газоэлектрокачнакчызы Иван Кудряшов бодуунуң мергежилиниң мастери. Харыысалгалыг, парын даалгаларны безин ол ой-шаанда эки шынарлыг күүседип турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы каннакчы Иван Кудряшов.

Цехтиң дистеляция кезээниң ийиги хевири.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

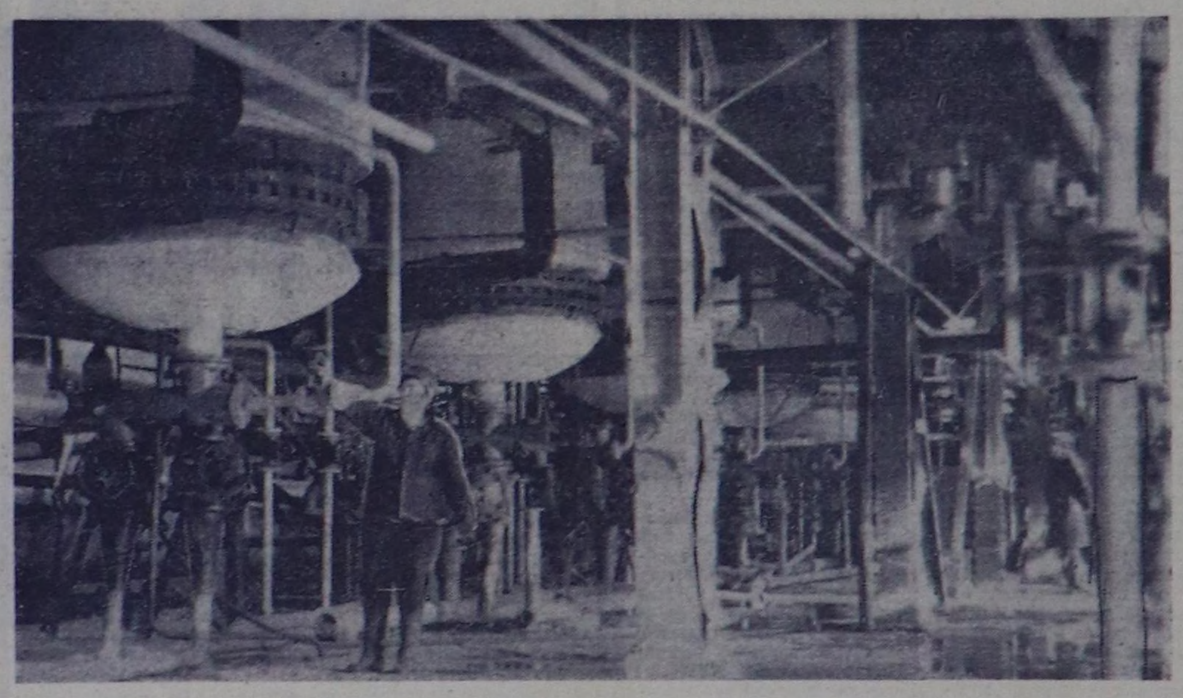

ЧОРГААРЛАНЫР МЕН

Бистин комбинатта гидрометаллургия цеги—мурнакчы цехтериниң бирээзи. Онгу беш чылдың ийиги чылының бирги чартыында планныг опаалдаларны база чедишкиниг күүсеттивис. Ынчангаш боттарывыстың байырлалывыс — металлург хүнүн уткууру биске улам өөрүүчүг.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин комбинаттың коллективи хаңзыбиле номчуп таныжып турар. Конституцияның төлевилелин бистер ажылчыннар бүрүүн-биле деткидивис. Ынчангаш чоннуң ажыл-ижи, амыдырал-чуртталгазы дээш ада-сатыш салып турар мынды магалыг чурттуң хамаатызы болганымга чоргаарланыр мен.

Мен 1967 чылда Кызылга политехникумнуң казымал байлактар болбаазырадыр салбырын дооскаш, бо комбинатта ажылдай бердим. Комбинадымның чедишкини, аалдары дээш бүгү билиг-мергежилимни харам чок берип ажылдап келдим. Коммунистиг партия, Совет чазак мээн ак сеткилдиг ажыл-ижимни үнелеп, Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергези-биле шаннаанымга сеткилдиг хаңзыдан өөрүүн мен.

Мындыг магалыг эрге-шөлээвис ССРЭ-ниң Конституциязында бижиттинген болгай. Бис ону долузу-биле хүн бүрү ажыглап, амыдыралывыста боттандырып турар бис. Ынчангаш совет кижи, совет ог-бүле бүрүзү хүнүн-не улам аас-кежиктиг, чырык амыдыралче чоруп олурар-дыр. Бо бүгү дээш ажыл-ишче сорук кирип, кижи улам эки ажылдаксаар дыр.

К. ДОНГАК,

«Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цегинде дээрбе машинизи, Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергезинің эдилекчизи.

Совет эртемденнериң ажыдыышкыны

Чогаадылгалар болгаш ажыдыышкыннар херектериниң талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күрүне комитеди бо чылдың июль 14-те химия физиказының талазы-биле эртем ажыдыышкынын бүрүткээн. Ооң авторлары — Белорус ССР-ниң Эртемнер академиязының физика институдундан Белорус ССР-ниң академиги Н. А. Борисевич болгаш Күрүненің Вавилов аттыг оптика институдунуң (Ленинград) физика-математика эртемнериниң доктору Б. С. Непорент.

Бир эвес бүдүмелди чырык-биле хереледендирер болза, ооң молекулаларының электроннуг каъды өскерлир, молекулалары чырып база химиктиг реакцияга кирип болур дээрзи эртемденнерге шагда-ла билдингир турган. Чырык чалгыының үзүнүндан — сиңниккен квантының хемчээлинден хамаарыштыр молекулаларның шак ынчаар өскерлиринче совет эртемденнер улуг кичээнгей салып келген. Чижээ, улуг квантылар сиңниргере чырыыры шоолуг эвес апаары эскерттинген.

Өске молекулаларлыг чырып турар газтар каттыжарга, чырыыры өскерли бээр дээрзи сөөлүнде билдинген. Чижээ, анилинниң чырыкка хереледенген бустарынга азотту немептерге шак ындыг болур. Чалгыг энергиязының артыкшылдыг кезээ анилинден азотче шилчээнинің түнелинде чырыыры дыка күштүү. Бир эвес молекулаларны эвээш квантылар-биле хереледендирер болза, ынчан бир янзы болур—чалгыг энергиязы азоттан анилинче дамчыыр болгаш чырыыры кошкаар.

Хөй атомнуг молекулаларның быжыг туруштуг болурунга, оларның чырыыр болгаш химиктиг реакцияларга кирер аргазынга чагыг энергиязының салдарының дугайында чаа-чаа билиглерни чедип алырынга ол ажыдыышкынның эртемге ужур-дузазы улуг. Молекулаларның аразында чалгыг энергиязын солчурун өөренириниң тускай өнзагай аргалары ажылдап кылдынган.

Ол ажыдыышкынны практикага, чижээ, квантылыг электроникага, фотохимияга калбаа-биле ажыглаар апаар. Аңаа үндезилээш, органиктиг нарын каттыжыышкыннарның бустары-биле ажылдаар лазерлериң ажыктыын дыка бедидери чедип алдынган.

(СЭТА-ның корр.).

СЕКРЕТАРЬЛАР СЕМИНАРЫ

СЭКП Тыва обкому бо чылдың июль 14-тен эгелээш республикада бүгү совхозтарның партия организацияларының секретарьларының үш хүнүг семинарын эрттирген. Аная СЭКП-ниң XXV съездизиниң шегелделеринге дүүштүр республиканың көдээ ажыл-агыйын хөгжүдеринге партийжи удуртулганы улам ынай экижидериниң аргаларының дугайында СЭКП Тыва обкомунуң ийиги секретары В. Е. Сенков лекция номчаан. Ооң өске-даа семинарның киржикчилери СЭКП-ниң XXV съездизи партийжа-организастыг ажылды улам ынай сайзырангайжыдарының дугайында, малга чем белеткээриниң болгаш дүжүт ажаан алымшкының үеинде партийжи-политиктиг ажылды база социалистиг чарышты организастаарының аргаларының болгаш хевирлериниң дугайында, партия организацияларыга партийжи херек эмгелелиг шын чорударының, күүселдеени контрольдаарын база хынаарын организастаарының дугайында, партийжи ажылдың перспективтиг болгаш агар планнаашкының дугайында, көдээ ажылагый кадрларын база массалыг мергежилдиг ажылчыннарын белеткээр болгаш квалификациязын бедидер талазыбиле партия организацияларының ажылының дугайында лекцияларны дыынаан.

Үстүнде темаларга лекцияларны партия обкомунуң киллиг эргелекчилери: партийжи-организастыг ажылдар калдиаинин—В. П. Суров, пропагандада болган агитация калдизиниң—Н. Д. Шиирипей, иштикилдистің—О. Б. Биче болгаш киллдистер эргелекчилериниң оралакчылары А. А. Зайцева, С. С. Сонам олар номчаанчар. Семинарның киржикчилери делегей байдалының дугайында лекцияны база дыынаанчар.

Партийжи организастыг, иштики болгаш идеологтуг ажылдың янзы-бүрү айтыыларына холбаштыр чамдык партиюм секретарьлары семинарга ажылдың дуржулгазын солушкаанчар. Дуржулга солчурунга «Кызыл тараачын», «Искра» «Мурнакчы», СЭКП-ниң XXII съездиин аттыг, «Шекизөр» «Өөк», «Тес-Хем», С. К. Тока аттыг совхозтарның парткомнар секретарьлары Ф. Ф. Леведев, С. Ч. Хертек, С. Ш. Комбу, Т. С. Салчак, М. Б. Кара-Сал, М. Д. Кара-Сал, Х. Д. Сереков, В. И. Кастерин олар киришкен.

Семинарның сөөлгү хүнүнде ооң киржикчилери күрүненің Тандыда Көдээ ажыл-агыйының дуржулга станциязында партия организациязының малга чем белеткелиниң үеинде ажылының дуржулгазы-биле танышкан.

Совхозтуң ай, квартарда көргүзүглерин өөрүнүн көөр, сан-хөөнүн улам оператив-тиг удурлар дээш акша-хөрөнгүнүң үүдүн, Күрбанкының чээли-кредит үүдүн болгаш продукция база бүдүрүлге курлавырларының үүдүн хостуг шактарында боду үргүлчү хынаан турарын кол бухгалтер-биле беседавыс үеинде билип алдым.

— Кичээлдерицерни амыдырал-биле холбаан эртиреринің планнаан алгенынар эки-дир— деп, ол чугаалаан, совхозка сан-хөө ажылының сорулгаларын кысказы-биле тайылбырлады.

Ажыл-агыйның бүгү адырларын акша курлавыры-биле хамдырарындан ангыда, сан-хөөнүн, кредит системазының салдынган сорулгаларын күүседиринге кол болгаш саарылга хөрөнгүлериниң саарлын эргиларинің ажыктыг чоруун чедип алыры бир кол сорулга болуп турар.

Совхоз чер болгаш мал ажылы угланышкынныг ажылагый болгай. Ынчангаш тараа база мал чеми культураларының дүжүдүн бедидип, иштики курлавырларны долу ажылаары, тарылга шөлдерінің структуразын чаарты көрүп, сула, арбай чажар шөлдерин калбартын эгелээн дугайын Чимит-оол Уктушович чугаалады.

Сөөлгү чылдарда совхозтуң бүгү тарылга шөлүнүн хөй кезиинге органиктиг болгаш минералдыг чемнишчидалгаларын чашкан. Ооң түнелинде тараанын иштики чылдазы чыл бүрүле көвүдеп орар. Малдың баш саны база көвүдеп, продуктулуу бедээн. Совхоз планныг опаалдаларын күүседип турар апарган.

Ооң-биле кады ажылчыннарның болгаш албан-хакчыларның материалдыг база культурлуг деңнели бедээн. Эрткен чылын бир ажылчынның шалының ортумаа-биле 1287 рубль чедирер планныг турган 1320 рубль кылдыр күүсеткен. Бир механизаторнуң ажы малчынның чылда шалыны ортумаа-биле 1361 рубль планныг турда, ону 1384 рубль кылдыр күүсеткен. Ооң иштинде саанчының шалыкын чылда 1185 рубль чедирер планныг турган, 1277 рубль чедиргген. Совхоз эрткен чылын 95 муң рубль арыг орулганы киирип алган. Тарза база мал ажылының продукциязының саарылгазындан ол киргеи. Шалыңы колдуунда шуут кылганын бөрымдаалаар шанналдыг тариф системазын ёзугаар төлеп турар.

Совхоз бүдүрүлгезинде шиитпирлезе чогуур айтыыглар хөй. Чимит-оол Уктушович четпестерниң чылдагаанарыга, ону эдип алырының аргаларынга доктаан, тайылбырлады. Совхоз эрткен чылын сүт саалдазының талазы-биле 11000 рубль карылгалыг болган. Ооң чылдагааны: бирээде, саттан сүттүң шынары куду, ийнде, доора чарыгдалдар хөй.

Онгу беш чылдың ийиги чылында күрүнеге эки шынарлыг сүтү садар сорулга салдынган. СБФ-леринче кичээнгейни күштелдирип, фермаларга туста-туста бот-орулга-чарылга үүдүн шыгчыы тургускан. Дуржулгалыг саанчылар Э. Монгуш, Н. Овдар олар аныяк саанчылар Ч. Лакша, З. Доңгак, С. Өөдар оларга боттарының арга-дуржулгазын дамчыдып берин, аныяктарның үлегерлиг дагдыныкчылары апаргган. Олар тус-туста бир саар инектен-не 250—300 кг сүттү ай санында саан турар.

КОММУНИСТ Чимит-оол Монгушту бухгалтер ажылынга дуржулгалыг, бедик мергежилдиг организакчы аргалыг кижи деэрзин ооц-биле беседалажып олура улам хаңдыр билдим. Совхоз бүдүрүлгезинің планнаашкыны-биле дүүшкек сан-түңнерни бүзүрелдиг чугаалап орар. Демдеглел дептеримге ол бүгүңү бижип ап олур мен.

— Бисте экономиктиг анализ бюрозу шагда-ла тургустунган. Ажылчыннарны аная калбаа-биле киирештирип, анализти коллективтиг-биле сайгарын көрүп турар. Олар боттарының ажылын улусчу контроль болгуу-биле сыгый харылзаалыг чорудуп келген— деп, ол чугаалай-дыр.

Кылдынган анализке үндезилөөш мурнакчы дуржулганы кептерелдир сорулга-биле тодартай сүмелерни ажылдап кылын турар. Ооң түнелинде совхозтуң ажыл-агый адырларының заңы-биле ажылын экижидериниче угланган хемчеглерни ап келген. Бо ажылга парткомнуң, ажылчын комитединиң хүн бүрүде удуртулга, деткимчези улуг.

АЖЫЛЧЫН бүрүзүн, бригадирлерни, специалистерни боттарының ажылының ёзулуг мастерлери болдуруп, харыысалгазын бедидер талазы-биле ажылды партия, профэвилел, хөй-иштиг организациялары күштелдирип турар. Ооң ангыда, ажылдың үчёт системазын организастааны, күш-ажылдың төлевиринче кичээнгейни күштелдиргени-бо ажылга улуг ужур-дузалыг болуп турар. Аккордтуг нарядтарны, артык кезектерінің лимиттиг карточказында үчёдүн механизатор бүрүзүнүң кывар-чаар материалдарны камнаан алганын, ажыл-агыйны чарыгдалдарын өске-даа талаларын көрүп турган, эң эки ажылдааны деэш немелде төлевирин тыпсып турар.

ЧИМИТ-ООЛ Уктушович совхозтарның бухгалтерия шугумунга ажылдаа-ла он бир чыл четкен. Ооң иштинде «Тиилелге» совхозка бо ажылга ам ийи чыл чедип чоруур.

Хоочун бухгалтер коммунист Чимит-оол Монгуш бодунуң кады ажылдап турар өөрүнүн дугайында мактаалыг сестерин база чугаалаар болду. Ылаңгыя саназылга болуунуң бухгалтери аныяк коммунист З. Хертек ажылынга харыысалгалыг, чоңга эвилен, хүндүткелдиг. Электроннуг санажылга машиналарынга ажылдаарын кызымаккайы-биле шиңгээдип алган. Ам Новосибирскиниң кооператив институдунуң дөртү курузунда бот-өөредилгебиле өөренин турар.

Ол ышкаш мал чеми белеткээр болгаш сөөртүр механизаттыңгак бригаданың үчётчиги турган С. Биче-оол ол ажылдың үчёдүн бедик деңнелге тургускан. Механизаторларны кылган ажылының парлыы ой-шаанда тодаргай тургузуп, ажылга мергежилдиин көргүскен.

— 1974 чылдан эгелеп республикага бухгалтер үчёдүнүн журнал-ордерлиг чаа системазы тургустунган чүве. Бис ол система-биле шуудан ажылдай берген бис—деп, Чимит-оол Уктушович тайылбырлады. Мурнунда мемориально-ордерлиг формага демдеглелдерни чеди-сес катап бижип турган болза, ам чаа формада артык ажылдар дыка кызырылган. Ынчангаш чаа система документ эргилдезин экижидериге таарымчалыг болуп турар.

Ооң ыңай стат үчёттүң дузалы-биле бүдүрүлгеге контрольду чорудуп, бүдүрүлге планының күүселдезин, шалың динамиказын, күш-ажылчы үешкта өөп ажыглаан турарын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн өзүлдезин, продукцияның бот-үнезиниң чиигеп турарының дугайын бухгалтер мөңгө сонуургадын чугаалады.

Эки тургустунган үчёт—иштиниң өнчүүн төтчеглөр, оорлаар, ажыл-агыйжы эвес чорукту болдурбазының дээштиг чепсээ. Бо дугайын коммунист Чимит-оол Монгуш бедик харыысалга-биле билип турар. «Тиилелге» совхозтуң бухгалтерия аппарады кожазында «Шамбалыг» совхозтуң бухгалтерия ажылын шефке ап, дузалажып турар. Ай, квартал отчёттарын тургузарынга боттуг дузаны чедирип келген. Сну база Чимит-оол Уктушович башкаржыш, күш-ажылчы улуун киирип турар. Совхозтоңунде партия организациязының секретары хүлээлгезин ол база ак-сеткилдиг күүседип келген. Ооң ажыл-ишке чедишкиниринің чажыды—кижилер-биле ажылдан бөлүрүнде, ажылгыр, чогаадыкчы, инициативалыг чоруунда.

М. ЮНДЕШ-ООЛ.

Кызыл район.

Коммунист дугайында чугаа

АЖЫЛ-ХЕРЕКТИ ХАНЫ БИЛИРИ-БИЛЕ

Партийжи амыдырал

КУР-ЧЕРНИҢ өөредилге-бүдүрүлге комбинадының сургуулдарында экономиктиг билиглериң үндезиниериниң талазы-биле кичээлдер боле эртер. Ында башкылап турар болганымда ону амыдырал-биле холбаар дээш совхозтуң планныг опаалдаларын сонуургаан, ооң чамдык сан-түңнерни ушта бижип алыр солулга-биле совхоз конторазынга чеде бердим.

Бухгалтерия өөрүүл. Бир-ле катап клубка концертке таныылап, шулуктеп, каттырыычыг көргүзүглер күүседип турган бот-тывынгыр артизивис бо олур. «Хөй-иштичизи аажок, идешкейлиг кижи боор» деп улустуң ону мактаанын база дыңнаан мен. Ол дээрге «Тиилелге» совхозтуң кол бухгалтери Чимит-оол Уктушович Монгуш-тур.

Совхоз чер болгаш мал ажылы угланышкынныг ажылагый болгай. Ынчангаш тараа база мал чеми культураларының дүжүдүн бедидип, иштики курлавырларны долу ажылаары, тарылга шөлдерінің структуразын чаарты көрүп, сула, арбай чажар шөлдерин калбартын эгелээн дугайын Чимит-оол Уктушович чугаалады.

Сөөлгү чылдарда совхозтуң бүгү тарылга шөлүнүн хөй кезиинге органиктиг болгаш минералдыг чемнишчидалгаларын чашкан. Ооң түнелинде тараанын иштики чылдазы чыл бүрүле көвүдеп орар. Малдың баш саны база көвүдеп, продуктулуу бедээн. Совхоз планныг опаалдаларын күүседип турар апарган.

Ооң-биле кады ажылчыннарның болгаш албан-хакчыларның материалдыг база культурлуг деңнели бедээн. Эрткен чылын бир ажылчынның шалының ортумаа-биле 1287 рубль чедирер планныг турган 1320 рубль кылдыр күүсеткен. Бир механизаторнуң ажы малчынның чылда шалыны ортумаа-биле 1361 рубль планныг турда, ону 1384 рубль кылдыр күүсеткен. Ооң иштинде саанчының шалыкын чылда 1185 рубль чедирер планныг турган, 1277 рубль чедиргген. Совхоз эрткен чылын 95 муң рубль арыг орулганы киирип алган. Тарза база мал ажылының продукциязының саарылгазындан ол киргеи. Шалыңы колдуунда шуут кылганын бөрымдаалаар шанналдыг тариф системазын ёзугаар төлеп турар.

Совхоз бүдүрүлгезинде шиитпирлезе чогуур айтыыглар хөй. Чимит-оол Уктушович четпестерниң чылдагаанарыга, ону эдип алырының аргаларынга доктаан, тайылбырлады. Совхоз эрткен чылын сүт саалдазының талазы-биле 11000 рубль карылгалыг болган. Ооң чылдагааны: бирээде, саттан сүттүң шынары куду, ийнде, доора чарыгдалдар хөй.

Онгу беш чылдың ийиги чылында күрүнеге эки шынарлыг сүтү садар сорулга салдынган. СБФ-леринче кичээнгейни күштелдирип, фермаларга туста-туста бот-орулга-чарылга үүдүн шыгчыы тургускан. Дуржулгалыг саанчылар Э. Монгуш, Н. Овдар олар аныяк саанчылар Ч. Лакша, З. Доңгак, С. Өөдар оларга боттарының арга-дуржулгазын дамчыдып берин, аныяктарның үлегерлиг дагдыныкчылары апаргган. Олар тус-туста бир саар инектен-не 250—300 кг сүттү ай санында саан турар.

КОММУНИСТ Чимит-оол Монгушту бухгалтер ажылынга дуржулгалыг, бедик мергежилдиг организакчы аргалыг кижи деэрзин ооц-биле беседалажып олура улам хаңдыр билдим. Совхоз бүдүрүлгезинің планнаашкыны-биле дүүшкек сан-түңнерни бүзүрелдиг чугаалап орар. Демдеглел дептеримге ол бүгүңү бижип ап олур мен.

— Бисте экономиктиг анализ бюрозу шагда-ла тургустунган. Ажылчыннарны аная калбаа-биле киирештирип, анализти коллективтиг-биле сайгарын көрүп турар. Олар боттарының ажылын улусчу контроль болгуу-биле сыгый харылзаалыг чорудуп келген— деп, ол чугаалай-дыр.

Кылдынган анализке үндезилөөш мурнакчы дуржулганы кептерелдир сорулга-биле тодартай сүмелерни ажылдап кылын турар. Ооң түнелинде совхозтуң ажыл-агый адырларының заңы-биле ажылын экижидериниче угланган хемчеглерни ап келген. Бо ажылга парткомнуң, ажылчын комитединиң хүн бүрүде удуртулга, деткимчези улуг.

АЖЫЛЧЫН бүрүзүн, бригадирлерни, специалистерни боттарының ажылының ёзулуг мастерлери болдуруп, харыысалгазын бедидер талазы-биле ажылды партия, профэвилел, хөй-иштиг организациялары күштелдирип турар. Ооң ангыда, ажылдың үчёт системазын организастааны, күш-ажылдың төлевиринче кичээнгейни күштелдиргени-бо ажылга улуг ужур-дузалыг болуп турар. Аккордтуг нарядтарны, артык кезектерінің лимиттиг карточказында үчёдүн механизатор бүрүзүнүң кывар-чаар материалдарны камнаан алганын, ажыл-агыйны чарыгдалдарын өске-даа талаларын көрүп турган, эң эки ажылдааны деэш немелде төлевирин тыпсып турар.

ЧИМИТ-ООЛ Уктушович совхозтарның бухгалтерия шугумунга ажылдаа-ла он бир чыл четкен. Ооң иштинде «Тиилелге» совхозка бо ажылга ам ийи чыл чедип чоруур.

Хоочун бухгалтер коммунист Чимит-оол Монгуш бодунуң кады ажылдап турар өөрүнүн дугайында мактаалыг сестерин база чугаалаар болду. Ылаңгыя саназылга болуунуң бухгалтери аныяк коммунист З. Хертек ажылынга харыысалгалыг, чоңга эвилен, хүндүткелдиг. Электроннуг санажылга машиналарынга ажылдаарын кызымаккайы-биле шиңгээдип алган. Ам Новосибирскиниң кооператив институдунуң дөртү курузунда бот-өөредилгебиле өөренин турар.

Ол ышкаш мал чеми белеткээр болгаш сөөртүр механизаттыңгак бригаданың үчётчиги турган С. Биче-оол ол ажылдың үчёдүн бедик деңнелге тургускан. Механизаторларны кылган ажылының парлыы ой-шаанда тодаргай тургузуп, ажылга мергежилдиин көргүскен.

— 1974 чылдан эгелеп республикага бухгалтер үчёдүнүн журнал-ордерлиг чаа системазы тургустунган чүве. Бис ол система-биле шуудан ажылдай берген бис—деп, Чимит-оол Уктушович тайылбырлады. Мурнунда мемориально-ордерлиг формага демдеглелдерни чеди-сес катап бижип турган болза, ам чаа формада артык ажылдар дыка кызырылган. Ынчангаш чаа система документ эргилдезин экижидериге таарымчалыг болуп турар.

Ооң ыңай стат үчёттүң дузалы-биле бүдүрүлгеге контрольду чорудуп, бүдүрүлге планының күүселдезин, шалың динамиказын, күш-ажылчы үешкта өөп ажыглаан турарын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн өзүлдезин, продукцияның бот-үнезиниң чиигеп турарының дугайын бухгалтер мөңгө сонуургадын чугаалады.

Эки тургустунган үчёт—иштиниң өнчүүн төтчеглөр, оорлаар, ажыл-агыйжы эвес чорукту болдурбазының дээштиг чепсээ. Бо дугайын коммунист Чимит-оол Монгуш бедик харыысалга-биле билип турар. «Тиилелге» совхозтуң бухгалтерия аппарады кожазында «Шамбалыг» совхозтуң бухгалтерия ажылын шефке ап, дузалажып турар. Ай, квартал отчёттарын тургузарынга боттуг дузаны чедирип келген. Сну база Чимит-оол Уктушович башкаржыш, күш-ажылчы улуун киирип турар. Совхозтоңунде партия организациязының секретары хүлээлгезин ол база ак-сеткилдиг күүседип келген. Ооң ажыл-ишке чедишкиниринің чажыды—кижилер-биле ажылдан бөлүрүнде, ажылгыр, чогаадыкчы, инициативалыг чоруунда.

М. ЮНДЕШ-ООЛ.

Кызыл район.

ССРЭ КОНСТИТУЦИЯЗЫ
төлевилелди чугаалажып тур бис

„Ада көрбээнин оглу көөр...“

Барыын-Хемчик районда Барлык хемниң бажында Алдын-Үстүү Ак-Хемнер деп черлерге мээң ада-өгбелерим шаг-төөгүден бээр чурттап келген. Кайгамчык серии, ногаан шыктыг тайгаларның кат, тооруу, ан-меня-биле амыдыран чорааннар. Революция мурнунда Оржактарның бай дүжүметтеринге дарладып, өскен-төрээн черинден ынай-бээр ойлаттырын чорааннар.

«Ада көрбээнин оглу көөр. Ие көрбээнин кызы көөр» деп үлегер домак бар. Шынап-ла Улуг Октябрьның ачызында бистер, ядыы-бүдүүлүк араттарның ажы-төлү, тускай билиг-мергежилдиг кижилер болуп, ажылчын кижи деп адады-даа берген бис. Од канчан өөрүнчүг болбазыл? Чаа Конституцияның төлевилелин чугаалажып, таныжык турар амгы үеде ол бүгүнү сактып, чугаалажыры Тываның баштайгы ажылчыннарының бирээзи чораан кижи, мекээ, кончуг өөрүнчүг-дүр.

1937 чылдың чайынында экспедиция улузу бистин черден алдын тыпкан, ону казып эгелээн. Ажылчыннар чурттаар бажыннар туда берген деп чугаа тарай берген.

Мен ынчан 20 харлыг турдум. Хып дээн аныяк кижи дөстүр эвес. ол черге ажылдаар-дыр дээш аная чеде бердим. Алдын черинин даргазы Максим Георгиевич Филимонов деп кижи конторазыңа мени эөлдек-эвилек хүлээп алды.

— Бо черге ажылдаар деп келген кижи мен дээримге, ол мени деткип, мактады-даа.

— Аныяк кижи ажылга өөренип алыр-ла болгай. Келгенинер кончуг эки-дир. Ам дээрезинде токпак хап ажылдап турган, дадыгып ал—деп чугаалады.“

Барык беш ай хире одаар ыяш белеткеи ажылдааш, оон соонда алдын казар ажылче шилчидим.

Элезиниг сай-даш казып ажылдаары кончуг-ла берге, ынчалзажок тура-сорук турда кижи чүге-даа өөренип бээр чораан, ажылдың аарбергеи безин билдиртпес апаар. Чинге-Каттың алдының 1937 чылдан 1939 чылга чедир хол-биле казып турдувус. «Шурп», «лоток», «шлихт» деп сөстер бистин аная чугаавыс апарган. Шурп дээрге алдын казып алыр уургайлардыр. Лоток—каскан сай-довурак чуур десиг, а шлихт дээрге—десиг дүвүнге артып калыр алдынныг сай-даш боор чорду. Бистер, тыва оолдар, чүгле чаа ажылга өөренип, тускай мергежил чедип ап турган эвес, а орус өөрүүстен чаа сөстерни өөренип ап турдувус.

1939 чылдың эгезинде алдынны суг күжү-биле казар гидравлика деп херектелди инженер Темир-оол деп кижиниң удуртулгазы-биле тургусту. Ак-Хемниң шапкын суун чайгаш, чаа буга (ыяштан кылган коошпа) дамчыштыр бадырын келгеш, буганың төнгеп ужунга ол херектелди тургузар чүве чораан. Хемниң кадыр черден баткан суун чингеледир доступгаш, чер довураан какысырга улуг хаядантар безин ырадыр чаштай бээр чүве чораан. Бо херектел 80 кижиниң 8 шак иштинде казар довураан бир шак дургузунда чууй шаан бадырыптар күштүг болган.

Бөдүүн-даа бол техниканың үзазы-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн каш катап бедидип болур деп чүвени ынчан билдим.

Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелээн деп медээни дыннаан, Чинге-Каът алдын уургайының ажылчыннары каш дакпыр күженишкин-биле ажылдап эгелединис. Маная ажылдап турган орус, тыва, хакас, татар болгаш өске-даа сөөкүзүнүң кижилери чүгле эки ажылдаарын, бүгү чүвени дайзыны чыдча шаварынга киришпиреринден бодаар апарган. Чугаавыс-даа ындыг турган. Алдарлыг ажылчын ангының кижилери боор бар чыткан тыва оолдар, бистер, ынчан Ада-чурттувус ССРЭ-ни камгалаарындан, аная харам чокка дузалажыындан артык улуг хүлээлге чок дээрзин, угаан билип турдувус. Чүге дээрге тыва чоннга аас-кежиктиг, хостуг чаагай амыдыралды улуг орус чоя, оон маадырлыг оолдары большевиктер, башкы Ленин тыпсын берген болгай. ССРЭ-ниң ачызында Тывавыс магалыг шапкын хөгжүп эгелээнин-даа бодап, чугаалажып турдувус.

Дайынның кадыг-дошкун үеин 1941 чылдың кыжынында гитти хуралывыска ажылчыннар шуптувус ажыл шагын 10 шак чедир уздыр, айда ажылдап алган акшавыстың 25 хуузун Кызыл Шериге дузаламчы кылдыр бээр деп шиитпирлээп бис. Фашистиг Германияны тиилегиже чедир ыпчаар ажылдап, Төрээн чуртувуска берген созүвүстү эөледанис.

Бо хире берге байдалга ажылдап тургаш, эртем-билиивис бедидер дээш кежээки болгумнаарге үжүк-бижикти ооренип ап турдувус. Оон өске арга чок турган. Бистер Тываның аныяк ажылчын ангызының кижилери болу берген болгай бис. Ынчаарга үжүк-бижик билбес кижини кандыг ажылчын кижи дээрил?

Улуг Октябрьның 60 чыл ооюнче уткуй бар чыдар болгаш чаа Конституцияның төлевилелин чугаалажып турар амгы үеде бо бүгүнү бодап келгеш, аныяк салгалдың кижилеринге чамдык чагыг-соаумну бериксээр кижи-дир мен.

Чаа Конституцияның төлевилелиниң 60 үүлүнде:

«Бодунуң шилип алганы пинтилелге ажыктыг ажыл-чорудулгазының талазы-биле ак сеткилдиг ажылдаары, күш-ажыл болгаш бүдүрүлге сагылга-чурумун шыңгыы сагыры — ССРЭ-ниң күш-ажыл кылып шыдаар хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези болгаш алдарының хөрээ».

Бо одуругларны бодамчалыг номчуур болза, кижиниң сагыш-сеткилинге хой үүлдер кирер. Чүгле ажылдаар эвес, а ажылды шилип алыр эргени Хоойлувус магадылап берген-дир. А ону эки күүседири, ажылга, амыдыралчуртталгазынга ак сеткилдиг, кызымаккай болуру бистин хүлээлгевис.

Ынчаарга бистиң аныяктарывыс ынчаар ажылдап, чурттап-даа чоруур. Ындыг болзажок бо хире аас-кежиктиг, магалыг үеде, пинтиледдиң бүрүшгаар хөгжүлдезинден хожудап, эртем-билиин бедиппес, чаңгыс черге орта ажылдавас, чурум үрээр, арагаже сундугар ийи-чаңгыс кижилериң бар боор турары кончуг хомуданчыг. Оларны шын орукче киреринче ажылчын коллективтер ындыг кижилериң чурттап орар хоорай, суурвуп чону, эш-өөрү улуг салдарны чедирер хүлээлгелиг деп бодаар мен.

О. ШОЖУТ-ООЛ.

ИШКИННИ ДУРГААР

Журналистиң орук үелдеглемнинден

(Эгези № 165 «Шында»).

Оруктуң бергезин Кызыл-Одуругну эртип алганывыс-биле доозулбаан. Үнер-бадар кадыр одуруглар, кыйыглар, чоогалар, көвүрүглер—машина эрте бээр кылдыр каскан оруктун төнчүзүнге — Талды-Чул-Аксында магазинге чедир ындыг. Бо орукту эвээш эвес чылдар дургузында кылып, суур чонунуң, малчыннарның шефтээшкинин хөй удаа организастап турган каскан. Оон ангыда үш черде машина көвүрүүн, бир черде аът көвүрүүн база-ла чоннуң күжү-биле кылган. Бо ажылды удуртуп башкарарынга салбыр удуртукчузу Дадар-оол Көк-оолович Монгуштун киргген үлүүн Ишкинниң малчыннары кажан-даа утпас.

— Орукту кылып турувуота, ол доду хамык улусту баштады ийи билээн сывыртынын каапкаш ажылдап кириптер турган—деп, бир малчынның чоргаарал-биле чугаалап олурганың дыннаан мен.

— Орукту Талды-Чул-Аксындан өрү казарын планнап турар силер бе?—деп, Д. Монгуштан айтырдым.

— Ам дээрезинде чок—деп, ол харыылады.

Маная кыска тайылбырны киирейн. Машина чедип турар черден өрү аттыг ийи шак хире чораан чеде бээр Каргал деп хемниң аксындан куду Ишкин салбырның өшкү бригадазының коданнарын тургускан. Оон өрү Кызыл-Тайга салбырның он кодан өшкүзү, бир-бир кодан чылгы, сарлыы база үш кодан инээ турар. Машина оруун четкен черинден өрү кылып чоктадыры кончуг чугула херек. Ону кылыры дыка берге деп үвө кымга-даа билдингир, ынчалзажок ийи салбырның чонунитти күш-биле демнежиптер болза, ону казып ап болурунуң аргазы бар. Ол база кижи бүрүзүнге билдингир. Ажылды ынчаар организастаар дугайын малчыннар боттарыдаа саналдап турарлар. Ынчаарга ону эгелээринге үүш шаптыктан турарыл ынчаш? Салбырлар удуртукчуларының аразында чөрүлдээ. Ол шак ынчаар дыннаалыр. Кызыл-Тайга салбырның удуртукчузу К. Ооржак:—Чаңгыс хемдин, чаңгыс совхозтуң оруудур, демнежин кылмылы. Д. Монгуш:—Чок, бистин оруувусту кылырынга киришкеп эвес силер, оруунарны бодуңар кылып алыңар!

Бо чөрүлдээнің болгаш чамдык өске-даа чылдагааннарның түнелинде орук тудуу олчаан кагдынган. А Ишкин бажының малчыннары эрги-ле хевээр узун хемни дургаар аъттыг чортуп, азы-чемни артынчак-дергиге дажыглавышаан...

ХЕМ УНУНДА МАГАЗИН

Малчыннарга Талды-Чул-Аксы деп черде магазинни тургускандан бээр элээн үр болу берген. Ындыг магазин дугайын Ишкинни дургаар чурттаан улус шагдан тура бодап, оон ажыттынарын четтиклейн мнаап турган. Чүге дээрге малчын кижи шынаа кирип, таалың ишти далган, тараа арыныып, шай, таакпы садыг алыр дээнде ийи-үш хонук чиде бээр турган— чер аразы ырак. Адыг, бөрүлүг мукташ аргалар, хереп алган тургулаар кадыр-берт сынпар аразында оон аалында кадайы бичии уруглары-биле кады артар. Кышкы дүнүң бадарыр, дагда бөрү улуур, даштын ыт эзрер, удуурга удуттунмас, чыдарга чыттынмас — коргунчуг.

Ам Ишкиниң малчыны бодунга чугула херек бараанларны шынаа кирбейн, хүнеш чораан, хем унунда магазинден садып алыр аргалыг апарган.

— Маңаа магазин ажыттынган соонда амыраан бис—деп, кайы-даа малчын-биле садыңаймаа дугайында чугаалажы бээр болзувусса, дораан чугаалаар. Хоорай, суурларда ышкаш, доктаатынган шак барымдаалап турбас, келгенне кижи чоруун саадал чок бүдүрүн аар бо магазинде чонунга эптиг-эөлдек аныяк садыгжы Александр Ондар ажылдап турар. Оон-биле чугаалажып, малчыннарның чагыг-неолделериниң дугайын айтырарымга, мынчаар харыылаан:

— Бир-ле дугаарында аъшчем бараанларын, шыакгыя чиг далган, шай, таакпы, чигир аймаан үзүктелдирбезин дилээр улус. Ындыг эң чугула херек бараанларның магазинге үргулчу турарын чедип алыр дээш бар-ла аргаларны ажыглап, сөөртүп эккеп турар мен. Оон ынай малчыннарның эң-не хереглээр үүлдери — эзер-чүген, өг кидизи, брезент, чаъска кедер плащтар болгаш оон-даа өске үлетпүр барааннары. Бо чагыгларны күүседири дыка берге, чүге дээрге үстүнде саанаым барааннар Сүт-Хөл рабкоовунга киреррге-де, автолавкалар садыгжылары азы чоогунда магазиннер эргелекчилери дораан үлежип алгаш баар. Харын-даа «бистиң чагыдып алган бараанывыс» дижирлер. Моон баткаш, куруг черге баргылаан таварылгаларым хаая эвес. Кижи бодаарга, ыракта чонну бир дугаарында хандырыгы дег-ле чүведир, а херек кырында сыр дедир болуп турар дийин.

Ажылга база бир шаптыктыг үве — Суг-Аксыдан бараан сөөртүп бадырын аар машина тывылбайн баар, райпо машиналары бар-даа болза, чамдыктарының тормозу орта ажылдавас болур. Ындыг машина-биле бээр, бо хемче угланн-даа хереэ чок. Ынчангаш машина сураглап, ол-бо даргалардан каш катап дилег кылыр ужурга таваржыр кижи-дир мен. Ынчап чораан чамдыкта машина тыпшайн куруг-даа келир апаар...

Садыгжы А. Ондарның бо өөстерин дыннаан, Сүт-Хөл рабкоовунуң болгаш совхозтуң улуртукчуларындан мындыг айтырыгны салыксаан мен: көдээ ишчилерни чугула херек барааннар-биле хандырарда, баштай ырак-узак черлерде чурттаан турарларны бодаза кандыгыл? Барааннаан аар дээш ырак черлерден келген садыгжыларның чоруун шалыпкын бүдүрүп, машина-балгат-биле саадал чокка хандырыптар кылдыр ажылды ынчаар организастап ап болбас бе?

МАЛЧЫННАР ХУРАЛЫ

Совхоз төвүнден кээр төлээлерни хүнзедир чыгыы манадывыс. Ынчангаш хурал кол зоотехник М. Лайзаа, улуг мал эмчизи М. Ондар олар четкилеп кээри билек-ле эгелей берген. Магазин чанында хаттан ыжыкталдыр олургулапкан малчыннарның арыннарында ышлаагаан хөөнүү эскерип, шагымче көре бердим: таптыг-ла 3 шак 30 минута. Дадар-оол Көк-оолович хуралды ажыткаш, аная эрткен айдарның түнелдериниң дугайын болгаш моон сонгаргы сорулгаларны база ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин чугаалажыр дээнин ынчатты. Баштай шээр мал бригадири Ч. Ондар сөс алгаш, Чаңгыс-Шиви малчыннарының чыл эгезинден бээр чедип алган чедишкиннериниң дугайын чугаалап, мурнакчыларның аттарын-даа адады.

— Хүлээнген ажыл-хереэнге ээ-харыысалгалыг, кызымаккай кадарчылар бистиң аравыста эвээш эвес. Оларның чижээнге төрүүр 100 өшкүге онааштыр 93 аныны камгалап алган Раиса Түлүштү, 100 өшкүге онааштыр 87 аныны доруктурган Тас-оол Ооржакты, кадарган өшкүзүнүң баш санын бичии-даа хоратпайн, хүр кыш ажырган Агар-оол болгаш Кад-оол Түлүш акышкыларны болгаш өскелериндаа адап болур. Бо малчыннар төрээн республиказының, совхозунуң экономиктиг хөгжүлдезинге боттарының шыдаар аргазы-биле төлептиг үлүг-хуузун киирип, түс-түс баш малды өстүрүп берин чоруурлар.

Элээн үр үеде мынчаар чыглым, хуралдаваан малчыннар болгаш специалистер бо удаада сеткил-сагыжын аартып, дүвүредин чоруур айтырыгларын дөгерезин ак-кара чокка төө каан, шыгыы-ла чугаалашканнар. Ылангыя кадарган малының баш санын улуг, аныяа хамаан чок өлүүн, чидирип, самчыгдан турар малчыннарның дугайында, өскенштат болгаш даг-даштыр черде чурттаан турар улустуң ниити амыдыралында бергелер дугайында чугаа дыка шыгыы болган. Номчукчуга бүзүренчиг болуру-биле аная түве чугаалаан чамдык кижилериниң чугааларын маңаа киирер бодай-дыр мен.

Т. ОНДАР, мал эмчизи:

— Чаңгыс-Шиви бригадазында 14 кодан өшкүнү бо каш хонуктарда дөгере чугдурар, Окгачага чоок аалдарны мурнады хүнде-ле беш кодаңны чүп турган шалыпкын доозар ужурлуг бис. Өшкүнү эрте дээре дөгере чугдургаш, тайгаладыр, семиртип одарладыры чугула, чүге дээрге Ишкин иштиниң өзт-сигеин каапдан шуут өртенип, кадып каалган-дыр, мал чиир сигенге бергедеп турар.

Ынчаарга малды тайгаладып, боттаннан ажылдаар күзедиг малчыннар доктааган черинге чадыр тудуп аар кара-саазын тыпшас-тыр. Ону тыварының аргазы чүл?

Сөолгу санаашкын үезинде алаа каш малчыннар дудагдалдыг болган: Очур, Деге, Шойдур-оол, Болат-оол, Эник-оол... Мурнуидагы санындан дудан турар аныларны, өшкүлерни малчыннар боттары аараш өлген деп турар, а херек кырында мал эмчилериниге көрүгүспээн, актызын тургустурбаан. Очурнуң коданында 45 аныг чок болуп турар...

Д. МОНГУШ: салбыр удуртукчузу:

— Эш Очур, канчан ынчан барганыл, тайылбырлап көрүкерем.

Т. ОЧУР, малчын:

— Тайылбырлаар чүү боор. Аныларны ижин-шөйүнду аарындан өлгүлээн үве. Коданда өшкүнүң кыш ашканы эки, чеми-даа четчир турган. Аныларны хенертен баксыраан соопда өлүр-ле үве-дир. Ишти улгадыр, сарыг-суглай бээр, баары ыжар. Актызы тургустунмаан аныларны дээрге, беш айның 29-тан эгелен өлүп эгелээн аныларны-дыр, а мал эмчизи алды айның 12-де келди...

Өшкү кончуг орайга чедир, беш айны төндүр төрүп турар. Оон чаш аныны дораан-па өскенден ангылап, үзе дээрге, арыш-доруптар, шадыл чок чүвелер болур. Оон соонда бичии-ле аарыгдан өлүп эгелээр, кадарчының мойнунга дүжер, өреге таварыштырар. Ынчаргаш өшкүнү эрте төрүдери чугула.

Ч. САТ, зоотехник:

— Коданнарны эртежик чугдургаш, тайга үндүрер, сигенниг черлер дилээр херек. Мал откарар девискээр чедишпес. Кызыл-Тайга салбырның хой малын Үстүү-Ишкинче ажырар, болза эки, ында хостуг одарлар четчир.

Эрткен чылдарда ажылынга харыысалга чок, өдек-кыштаа септеттинмээн, кажаалы хоортунмаан болур малчыннар хөй турган. Ам ындыг улус эвээшээн.

Совхозтуң кол зоотехникиндеп дилег: зоотехник-селекционер Хамааты-оол деп кижиниң бо черге келгенни черле көрбес улус-тур бис. Ону бээр бадырып көрүкер, дарга, биске дузалазын. Улуг мал эмчиниңдеп база дилээм бар: малчыннарның кыштагларын, чазын, чайын хонар хонаштарын шуптузун дезинфексилээр талазы-биле ажылды организастап көрүнер.

Оон аңгыда хой мал өлүргеа, чидирген малчыннар-биле шыңгыы чугаалажып, кыска хуусаада төледнри-биле хемчет алыр болган-дыр ийин. Аарыгдан өлген болгаш актызы тургустунган чүвелер аңгыла ыйнаан, ынчалза-даа чамдык кижилер боттарының хамаарысалга чогу-биле малды өлүрүп, чидирип, самчыгдан турары база билдингир болгай, эштер. Дагжа кадарны чок сурүп үндүрүкен малды бөрү чип каарга, аараш өлген дээрге кайым таарыкыр. Ынчадгаш чүкүн-даа мурнуда малчыннарның харыысалгаазы болдидери кончуг чугула.

Т. ООРЖАК, малчын:

— Бистиң чурттаан турар байдалывыс кончуг берге. Совхозтуң удуртукчулары-даа, тускай өртемниглери-даа бистиң бо Чаңгыс-Шиви бригадазынче шоолуг-ла кичээнгей салбайн турар хире-дир. Ажыл-агыйның кол специалистери мацаа кээп, малчыннарның аалдарын кезип, өдекныштаан көрүп, оларның ажыл-амыдыралы-биле чүге таныжып, сонгуургаазыл? Совхозтуң директорун-даа, кол специалистерин-даа кижи көрбес кандаай чүвел?

Бистиң чурттаан орар бажыннарывыс, чадыраарывыс дээрге, шаг-шагда туттунган, ам дириг чораан болза, чүс хар шагда ашкан кижилериниң, бистиң аталарывыстың аталарының чурттаан черлери-дир. Кажаларның-даа, бажыннарның-даа ыныы өрөөш, бустун кээп дүжер четкилей берген. Оларның ишти тар, каранды, ийгиннге кылаштаан кижи тейи-биле кырынга үзүп турар. Арга-ыяш чоогунда кештин турза-даа, техника чокта кижи бодунун күжү-биле улуг хемчээлдиг бажын-кажаа тудун аарының уу-даа чок—чер кадыр-берт. Бистиң кыштагларывыс билбес кижи каракты-да бажыңдан үнгеш, үнү-доргу базар болза, чутлун бады баар хире черлерде тургулаар.

Чурттап турар черивистиң одар-белчиири чедиппес болганындан, а чамдыкта боттарывыстың харыысалта, тоомча чогувустан кыштагларга хеннээр чайлай-даа бээр кижидеривис бар-дыр. Ону соксадыр болза эки. Сигенни чайладыр чиргин каапкан черге кыжын канчап мал тургузарыл?

Малды дүрген тайгаладырла деп турар-дыр бис. Од пынна ыйнаан. Ынчалза-даа ам тайгада сырынныг, хаттыг, соок болгай. Дүгүн кыргын каапкан малды ыныыг черлерге чедире бээривиске, чаъска, соокка таварышкаш кыдып калбас чүве бе моонар? Бистиң мал тайгаладыр одарларывыста бичин-даа чаглактаныр черлер бар эвес, безин чадаарда серилер чок, туттунмаан болгай. Ынчангаш улуг чаъс болурга, хой-даа өскүдаа доцуп, кырды бээр таварылгалар тургулады. Оон ужурундан ырак тайгалар үстеринче улуг далашкан херек чок боор деп бодаар-дыр мен...

Түнел сөс кылдыр Дадар-оол Көк-оолович чүве чугаалааш, малчыннарның мурнунда туруп турар моон сонгаргы сорулгалар дугайын дыннаткан. Оон-биле чергелештир ол салбырда шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларга доктаап, ылангыя совхоз дирекциязы салбырны машина-техника-биле, тудуг материалдары-биле четпес хандырын турарын шүүмчүлээн.

Хуралдың түнел кезээнде малчыннар бот-тыынгыр артистерин концертин улуг сонуургал-биле көргеннер.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.
(Уланчылыг).

делегей бо хүннерде

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Софияның чаа тудугулары

СОФИЯ. Найысылалдың чаа «Орландовцы» дээр микрорайонун тударының планы Софияның улустун хоорай Соведи бадылаан. Микрорайонуун иштинге эрги кварталдар-биле каттыжа бээр онзаган тургузутлуг 6—8 каът бажыннар кол рольду ойнаар.

Аная культура-амыдырал объектилери, садыг төвүн, аныяктар бажыңы, почтаны база тудар. Микрорайонуун төө оруктардан ырак шимээн чок зоналарынга школалар, уруглар садтары туттунар. «Орландовцыга» 20 мун ажыг кижи чурттаар.

Софияның барыын талазында «Люлин» деп эң улуг микрорайонда тудут дүрген темпилер-биле чоруп турар. Аная бөрык 100 мун кижи чурттаар. Микрорайонуун чанында ногаан зона—барыын парк бар.

ГДР-ге кылган

БЕРЛИН. ГДР-ге кылган лимбилерни, пианиноларны, скрипкаларны 90 чурт садып ап турар. Республиканың бүдүрүлге черлери бүдүн чартык ай иштинде ам 1950 чылдың бүгү дургузунда бүдүрүп үндүрүп турганы дег ынча музыка херектелдерин үндүрүп турар апарган. ГДР-те кылган мызыка херектелдери Лейпцигге делегей ярмаркаларының 29 алдын медальдары-биле шаныткан.

Пландан ажыр продукция

БУХАРЕСТ. Румынияның чиик үлетпүрүүн ажыл-ишчилери бо чылдың планныг онаалдаларын күүседир болгаш ажыр күүседир хереке чедишкиннерин хүн бүрү көвүдедип турар. Үлетпүрүүн ол адырының бүдүрүлге черлери пландан ажыр 2 миллион дөрбелчин метр хире посту, 180 мун эжеш идикти, амыдыралга херек хой санныг пластмасс кылыгларны болгаш өске-даа бараанларны бүдүрүп үндүрген. Чартык чыл планыга немештир иштизиби-биле хереглекчилерге 254 миллион лей түүгге бараанларны чорудуп берген. Пландан ажыр продукцияның хой кезиин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткени-биле чедип алган.

Информация төвүн ажыткан

ГАВАНА. Санта-Клара хоорайда Кубада эртем-техниктиг информацияның үшкү төвүн — Кубаның Эртемнер академиязының эртем-техниктиг документация болгаш информация институдунуң салбырын ажыткан. Аная барып турар эртем болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларга эртем литературазының база парлап үндүрген түүлдериниң байлак фондузу бар номчулга аалдары, микрофильмнерни болгаш диафильмнерни көөр аалдар, номну бажыңга номчуур кылдыр берип турар библиотека бараан болур. Эртем-техниктиг информацияның национал системазының тургустунган кезээ болур ындыг төптерни тургузарын республиканың бүгү можуларында өөрүнген.

(СЭТА).

Мурнундагы колхозчуларга пенсия тыпсыры

Тыва АССР-ниң девисиззринде колхозтарның совхозтар кылдыр эде тургустунганы-биле холбаштыр колхоз кежигүннери турганнарның иуш-ажыл стажын, ажыл төлевирин санаарының болгаш пенсия тыпсырының талазы-биле кандыг өскерилгелер барын тайылбырлап бээрин дилээн чагаалар редакцияга иззп турар. Аңаа хамаарыштыр Кызыл хоорнүүсюмунуң социал хандырылга килдиниң улуг инспектору Н. Птицынаның тайылбырын парладывыс.

Колхозту совхоз кылдыр эде тургусканда колхоз кежигүнү турганнар совхозка болгаш күрүненин өске-даа бүдүрүлге черлеринге доктаамал ажылдап кирерге, оларга күрүне пенсияларын тыпсыры өске ажылчыннар, албан-хаакчыларныы-биле дөмей. СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1957 чылдың май 3-те колхозту совхозче эде организастап турар ойде оларның черин, өнчү-хөренгизин совхозка дамчыдып бээринин бүза колхоз кежигүннери-биле санажылга чорударының чурумун айыткан доктаалды хүлээп алган. Ук дүрүмнүң 4 үүлүн барымдаалап, мурнунда колхозчу турган кижиниң 1939 чылдың январь 1-ден эгелеп колхозка үзүктел чок ажылдап келген үеин күш-ажыл стажынга санаар. (Бир эвес колхозчу кижи күүседип болгу дег күш-хүнүнүң нормазын чылдагаан чок күүсеттпээн үеин бар болза, ону стажка санавас). Колхозка үзүктел чок ажылдаап, совхозка доктаамал ажылче шилчээн кижилериниң, Совет Армиязының болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүрээлениге албан эртирип турган, үлетпүр бүдүрүлге, тудуг черлеринге, сонгулдалыг албан-хүлээлгеге ажылдап турган үеин ниити ажыл стажынга кирер. Мурнунда колхоз кежигүнү турган кижи колхоз совхоз кылдыр эде тургуступарының мурнунда сонгулдалыг албан-хүлээлгелерге ажылдап турган болза, чижээ, ажылчы чоннар депутаттарының кодээ, суур Советтериниң даргазынга ажылдап турган дижик, ук кижиниң колхозка ажылдап турган ол үеин ниити күш-ажыл стажынга киргеп, күрүне пенсиязын тыпсын болур.

Колхозту совхозче эде организастаан соонда бир ай иштинде совхозка ажылдап кирбээн азы ам кирер деп турар, а совхозка ажылын эгелевээн кижилериниң ол үеин ниити стажка база кирбес. Чөптүг чылдагаанларга колдуунда-ла Совет Армияга болгаш Шериг-Далай Флодунга хүлээлге эртирип турган үеин, шериг комиссариадының чорутканын өзугаар организацияларга болгаш бүдүрүлгелерге ажылдааны, сонгулдалыг албан-хүлээлгелерге ажылдаан, азы организастыг чылда өзугаар үлетпүрге, тудугларга ажылдааны, командировкалар, шериг чыыштарынга келдирткен үеин, шөлээ, аарыш- аржаанны хамааржыр. Бир эвес колхозчу кижи совхозка киргеш, чөптүг чылдагаан-биле совхозка ажылын чогуур үеинде эгелевээн болза, колхозка ажылдаан үеин стажка кирер. Чамдык таварылгада мурнундагы колхозчу турган кижи чогуур өйүнде совхозка кирер санаткаш, а ажылче озалдап киргешинин чылдагаанын тодарадыры берге. Мындыг таварылгада күрүне пенсиялын тыпсыр комиссия чүү-даа мурнай ук кижиниң совхоз бүдүрүлгезинге киргген күш-ажылчы үүүн барымдаалаар. Мурнундагы колхозчунуң колхозка ажылдап келген үеин ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң тургусканы тускай комиссия тодарадып, ук кижиниң күш-ажыл стажын доктаадыр.

Колхозту совхоз кылдыр организастап турар хүнде колхоз кежигүнү турза-даа, чөптүг чылдагаан чокка совхозка ажылын эгелевээн кижилер колхоз кежигүнүнүң пенсиязының дүрүмүнге дүүштүр үүгле колхозчу кижиниң пенсиязы алыр эргелиг. Колхоз кежигүнү турганнарның пенсиязын ниити чурум өзугаар ап турар шалыңын барымдаалап тыпсыр.

Бистиң консультациявыс

АКШ-тың конгрезинде кым хуралдап турарыл?

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр.). АКШ-тың конгрезинин составынын коргузуп турарыбиле алырга, чурттун хоойлу үндүрер дээди органынга ажылчы чоннарның төлээлекчиларинин кирер оруу хагдынчак. Сонгулдалар үеинде хереэженнер болгаш Каттышкан Штаттарның биче национал улустары иддеп-не ылгай көрүүшкүнге таваржыр.

Албанның статистикалыг сан-медээлерин өзугаар алырга, конгрессте ажылчын ангының чаңгыс-даа төлээлекчизи чок. Төлээлекчилер палатазының 435 кежигүннериниң аразында үүгле 16 негр болгаш 18 хереэжен кижи бар. Од-ла үеде АКШ-тың чурттакчы чонунда оларның үлүү тус-тузунда 12 болгаш 51,3 хуу болур. Сенатта шуут-ла чаңгыс-даа хереэжен кижи чок болгаш 100 сенаторларның аразында үүгле чаңгыс негр бар.

1976 чылда сенатка сонгулдалар үеинде тиилеп үвген кандидат бүрүзү бодунун сонгулда кампаниязынга ортумаа-биле 617000 долларны чарыгдаан. Ындыг түүнү чыын алырынга аная американ кижиге оон бүгү амыдыралында чедишпес. Капитолийже баар орук аная хаалчак. Ол чорукту кылырынга оон акшазы чедишпес. Конгрессте черлерни колдуунда-ла банкирлер, юристер, бизнесменнер эзлеп турар.

«Ниити херек» дээр хөй-ниити организациязының демдеглеп турары-биле алырга, сонгулдаларга чугула рольду «хуу эрге-ажыктарны» төлээлеп турар янзы-бүрү доббист организациялар ойнаан турар. Эрткен чылдың кампаниязының үеинде доббистер боттарының кандидаттарынга 22,5 млн. доллар-биле «дузалаанының» фактызы болза, оларны Капитолийде ажыл-чорудулгазының хемчээлиниң дугайын херечилеп турар.

Конгрессменнериниг М. Юлолдун бир катап медеглээни-биле алырга, чурттун хоойлу үндүрер дээди органынга бодунга «таарымчалыг байдалды» тургузуп алыр дээш, келир үеним конгрессменнериг лоббистер кончуг хөй санныг акша-хөренгини чогуур үеинде «салып турарлар». «Найы-бир кандидаттың сонгулда кампаниязынга улуг дузаламчы дугайында чугаа боор турда, политиктиг дадыыр биле хөлиниң аразында ылгал херек ырында биллинмес» деп, бодунун албан-дужаалынга 30 чыл дургузунда туруп келгеш, Капитолийниң чаңчылдарын тергин эки өөренип билип алган сенатор Р. Лонг журналистерби-биле беседа үеинде бир катап ажмы-биле медеглээн.

Л. БУЗ.

„Хемчиктиң аялгалары“ чайлагларда

«ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин чугаалажып, күүлдүгзүнүп деткип тур бис» деп алдын бижиктиг лозуңнуг, кызыл тукчугаштарлыг автомашина Чөөн-Хемчиктиң Улуг Хөндергейде малчыннар коданнарын эргип чоруп турар. Ак-Хем аксында «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа, Ак-Тал-Аксы сүт-бараан фермалары, олар-биле кожа хойму коданнар база бар.

Малчыннар чечек шыпкан аяңга чыглып келген. Айыраң чараш чечек ышкаш, өң-баазын хеп-сыныг кыстар, оолдар омак-хөглүү, тура-соруктуу кончуг турлар. Олар боттарының ыршоорун, мактагларын, шоодугларын ажыл-ишчи, кежзэ чон —малчыннарга бараалгадыр. Концерт эгелээриниң мурнунда райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи С. Монгуш ССРЭ-ниң чаа Үндезин Хоойлузунуң төлевилелиниң дугайында лекцияны номчаан. Бода болгаш шээр мал ажылдакчылары ССРЭ Конституциязының төлевилелин, СЭКП ТК-ның май (1977 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң алдыгы сессиязының шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазынга эш Леонид Ильич Брежневти соңгаанын чаңгыс эп сеткилдиг, бедик көдүрлүүшкүн-биле күүлдүгзүнгенин илергейлээннер.

Чадааананың Культура бажыңының «Хемчиктиң аялгалары» агиткультбригадазының бот-тывынгыр артистериниң малчын ишчилерге график өзугаар аалдап чеде бергени ол. Уран күүл удуртукчузу Тамара Ондар үнүп келгеш, Тываның улустуң чогаалчызы С. Б. Пюрбюнүң «Көдээ ишчилерге сөс» деп шүлүүн номчуп, концерттиң көргүзүүн ажыткан. Ооң дараазында ырлар, танцылар, хөгжүм аялгалары, уран номчулгалар улажып-ла турду. Тыва улустуң «Элдек шыңгырааш» деп танцызын Т. Ондар, Н. Идам-Сюрюн, Г. Арапчор, Н. Монгуш олар аяң шыкка ойнап турда шынап-ла көрүксенчиг. Хөөмей-сыгыт-биле Александра, Николай Монгуштар аян туткан. «Аңчының ужуралдары» деп интермедияны эң улуг назылыг артист, Тываның хоочун мөгелериниң бирээзи Макар Аскиров эки күүсеткен. Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы К. Ч. Тамдынга удурткан хылдыг хөгжүмчүлер тыва улустуң элээн каш аялгаларын бараалгаткан. Хылдыг хөгжүмнүң болгаш лимбиниң үделгези-биле «Хөндергейим» деп ырны О. Бичии-уруг ырлаптарга көрүкчүлер сонуургаан. Чадааананың хлеб заводунуң слесары, агитбригаданың идепкейлиг бот-тывынгыр артизи Николай Монгуш сөзү болгаш музыказын боду чогааткан «Хорум-Даг» деп ырызын малчыннарга ырлап берген.

Адак сөөлүнде «Алды чүзүн малывыс» деп финал. Алды чүзүн малдың дүрзүхевирлерин туткулаан ыраажы оолдар, кыстар мал чүзүннериниң аайы-биле сценага үнүп, малчыннарның ажыл-ижинге турскааткан уран-чечен сөстүг ырыны бадырдылар. Концертчилериң программазы байлак, үениң байдалынга дүүшкен. «Хемчиктиң аялгалары» ийи хүн иштинде Хөндергейниң чайлагларында чеди сүт-бараан фермаларында барып, концертин бараалгатыан. Агиткультбригада Аныяк Хөндергей, Шеми, Чыргакы, Маңчүрек чайлагларынга удавас баар.

М. СЕВЕН.

ТЫВА КЫЗЫ

Сөзү Б. ЦӘРЭН-НАДМИТТИИ.

Музыказы Э. ЦӘРЭВТИИ.

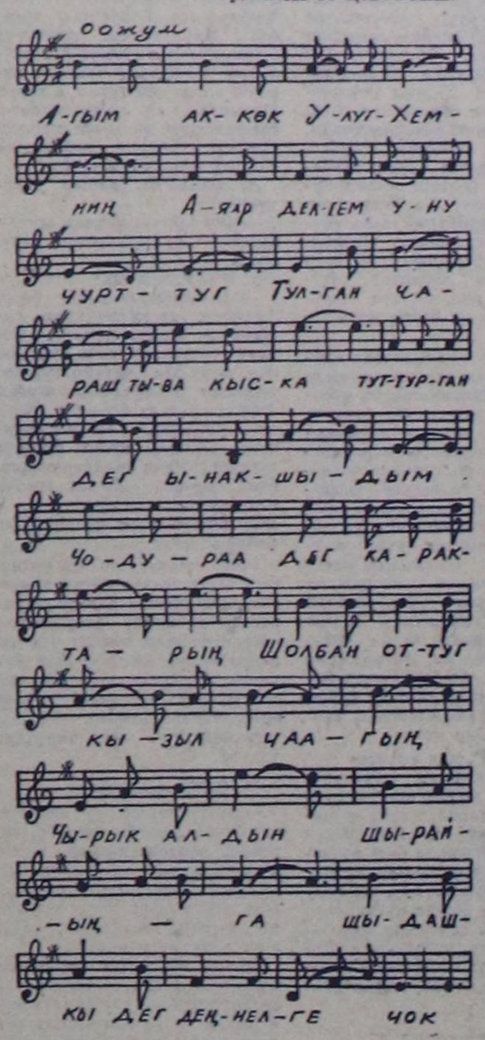

Агым ак-көк Улуг-Хемниң
Аяар, делгем уну чурттуг
Тулган чараш тыва кыска
Туттурган дег ынакшыдым.

Чодураа дег карактарын,
Шолбан оттуг кызыл чаагын
Чырык алдын шырайынга
Шыдашкы дег деңнелге чок.

Сериин суглуг Улуг-Хемде
Шевергиниң көрүп ор сен,
Чиңгир Каа-Хем даңгыназы
Чечектизиниң шеңнези сен,

Улаан шеңнем чечээн сунайын
Ужуралдың хүнүн утпаайын,
Уран тыва кызы сени
Уян чүрээм шыгжап чоруун.

БЕЛЕТКЕЛ ЧОРУП ТУРАР

Ырыын болгаш танцының «Саян» ансамблиг бистиң республиканың булуң бүрүзүнде кончуг эки билир. Ансамбль чонга ойнаконцертти хөй удаа бараалгадып келген. Саянчылар бо юбилейлиг чылда, бүгү совет улус-биле бир домей, боттарының мурнунда салган сорулгаларын челиишкиниг күүседир дээш, ССРЭ Конституциязының төлевилелин деткивишаан, аваа чоргаарланыр, ссрук киргеи ажылдап турар.

Ансамбль 1976—1977 чылларда бистиң кожа-хелбээ Моол Арат Республиканың Завхан аймаанга болгаш Украин ССР-ге, Урал областтарынга концерт программазын көргүзүп чораан. Тываның ажыл-ишчилериниг ол-ла чаартынган программа-биле концерттерни көргүзүп, алдан чоруп турдуыс.

Ам бо хүнвердо ансамбль чаа программаны белеткеп эгелээн. Ниити ырны Новосибирск консерваториязын дооскан Тамара Чамзоевна Даваа удуртуп турар. Практиктиг дуржулга эвээш, аныяк специалист кижиге ун ажылга бергелер таваржып турары чугаажок. Ону ажыл эртер болгаш ниити коллектив-биле чогаадыкчы ажылды бир дем-биле чорударывыс сорулгалары салдынган.

Программада тыва улустуң болгаш орус классиктиг композиторларының ырлары, танцылары кирип турар. Эрткен чылын ансамблые моол балетмейстер Лхасуреннин тургусканы «Чечектелген край» деп ыры композициялыг танцылары кол черни эдеп, көрүкчүлериниг улуг сонуургалын чаалап алган. Бистиң республиканың билдингир композиторлары А. Б. Чыргал-оолдуң, Р. Д. Кенденбильдин болгаш өске-даа боттывынгыр композиторларының чаа бижиглээн аялгаларын ансамбльдин ыры болүү күүседип турар. Артистер боттарының мергежилин белилери-биле уран чүүл училищезинин башкызы, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы С. Калинаның вокал кичээлдериниг бөрүп өөренип турар.

А. Чыргал-оолдуң С. Сарыг-оолдуң өзүнгө бижээни «Тыва партизаннар ыры», Р. Кенденбильдиң С. Моллурганың сөзүнге бижээни «Ленин дугайында ыры», бот-тывынгыр композитор А. Конгарның «Партияның солдады мен» деп ырларын ыраажылар өөренип турарлар. Хормейстер Т. Даваа «Бай-ла хемчим» деп улустуң ырызын хөй үнге эки таарыштырган. Бо ырны артистер сонуургал-биле өөренип турар. Тыва улустуң национал хөгжүм херекселлери хомус, бызаанчыга күүселдерин Дмитрий Очур удуртуп турар. Ооң болүүнде ансамбльдиң тыва хөгжүмге салым-чаяанныг оолдар, кыстары хаара туттунган. Ансамбльдин балет болүү нарын танцыларны шингээдип ап, чаа номерлерни белеткеп турар.

Улуг Октябрьның 60 чылынга тураскаткан концерт программазының белеткели үргүлчүлевишаан.

Э. МОНГУШ.

ХЕЙМЕР ОГЛУ

Кызыл-оол ол кежээ кылын халан чаныр келген. Бир дугаарында аъш-чем шыгжаар шкафты ажыткаш, ооп бир-ле чүве дилеп, элээн хайдыгылааш, хак кылдыр хаай каапкаш, чүгле ам кээп азыгда печка чанында олурган адазынче көрүп кээп:

— Боостаа шыгыдар чүве чогу ол чүве бе, ашак?—деп түр бастырып хөректенген.

— Шайны мырынай ам чаа эскеш, хөпекте куткаш, тургузуп кагдым—деп чорда, оглу үзе кирип каапкан:

— Шайыңны бодун куттунуп олур. Мен арага ижикеен, аскы-бокеум курган тур. Магазинче маңнааш, бир шил водкадан садып эккел.

Дөрбет-оол оглунче кылчаш кылдыр көрүп кааш, чаңгыс сөс-даа эттейн, биеэ хөкээр олурган. Оглу араганы ийи-үш негээш, оон чоорту уттуп, удуй бөөр чадавас боор дээш ылым-чылым барган. Кызыл-оол ханага чөленгеш, ийи будун кезе теп алган, мойну оорук чүве дег бажын ол-бо талаларынче халаннадып, шала кырынче сыкыргылап, имиргей карактары-биле адазынче болган чок көрүп каап олурган. Үш дугаар негээрге адазы оожум харылаан:

— Менде акша бар эвес, оглум, каш чүвевисти аваа ап алгаш, хоорай каре берген-дир.

— Акшаның бары, чогу хамаан эвес. Садыгжыдап чаңгыс шил чүвени чаэп эккел. Соңгузу хүн пенсиян алгаш, төлеп-ле бергей сен. Эзирик огаунга чаңгыс шил арага тып бере албас кижини кандыг төрээн ада дээр боор. Бар, че. Ам дораан бар че. Кандаай мындыг кижиге чүвени каш катап чугаалаттырар ашак сен. Оон кедерезе чогум чүвени көргүзүпкей мен. Мындаа Бадарчы сугнуп аалынга канчапчык мен, сактып ал—дээш хөйленикиң он талакы чеин ижүнге чедир сывыртынгылаан. Дөрбет-оол ол сөстерни дыннааш, ала-чайгаар-ла солагай талакы кастыында сорбуну сыйбай каапкан. «Төрээн адазынче холун карбаанадып чоруур оол ооделиг кижи болбас» деп Бадарчының чугаалап турганын база сактып келген. Ам менче чудуруун чайып келзе кара шорузу—таан дыка кыраан эвес мен, мындыг чүвелерге ам-даа чоъпле мен ыйнаан, ийи холун хүлээш, орунга чыпшыр баглап каай мен аан деп бүдүү иштинде бодап олурган.

— Эки-ле мөөн сөзүм дыннавайн олур сен але, ашак!—дээш, Кызыл-оол турарын оралдажып чыткаш, солагай талазынче бажы чая бергеш, чаларап бады барган. Арын-бажын үрей ужуп алза, атка багай чүве болу бөөрийне дээш, Дөрбет-оол дувдалаш тура халааш, оглунун эктинден барып сегирип алган. Таптыг-ла шак ол душта эжик аксында кадайының үпү дыннаган:

— Сөөден ашак сен бе?! Чаш оглун чүге эттеп чыдарын ол? Барып-барып шала кырынга чыттыр каап алган дамдыктап чыдар ышкажыцчы! Хеймер оглумга сөөн кара холун дөөспее мен, Дөрбет-оол—дээш, Таанмай бо-ла келген.

— Мынча кырыыже төрүп алган төлүм байтыгай азыраан ыдымга хол дээп чыткапымны каяа көрүк сен, кадай.

Шал-мал эзирик чедип келгеш, арага тып эккеп бер деп олургаш, боду барып ушту чоп—дээш, оглун шоодайда оодурба ышкаш мыйтыйтыр шанчып каан.

Таанмай кирип олура, эжик акеынче октапкан кара сумказын ам кээп барып дедир ап, хоорайдан ижер чүве чок ап четкеннинге хомудап, улай кончуттунуп турган:

— Кызыл-оол дээрге бажында сарыг-еуу ам-даа катпаан чаш амытан ышкажыл. Улгадып өзе бергеш, угаан-сарыыл кирип, чурум-сагылгазы экижий-ле бөөр ыйнаан. Күжүр оглуң ам артында эзирик кижи ышкажыл, чүм деп оон-биле маргыжып олурар сен. Садыг хагдына-даа берген болза, таныылды дамчыштыр чүге чаңгыс шил чүве таарыштырып ап шыдавас деп сен. Туразында өскен хеймер кара оглумну дириг чыткаш, кымга-даа базындыртпас мен. Мындаа Бадарчы сугга оглун арага ижерге база хоругдап чыткан болгай сен. Чаш оглум аксы-бокеун сеңээ хоругдатпас мен, Дөрбет-оол.

Он сее харлыг Кызыл-оолду авазы орунга чыттырган, хевин ужулгаш, кырынче чоорганны шыва каап, оозун эргелеткен:

— Үш кыстын, үш ооддун эң хеймери оглум чүве. Өөүп доругуп, огленип-баштанып алгыже дээр сулазында чоралай аан. Кадай ап, оозунун «кадыг» холунга кире бөөрге чаесыг чүвемниң мынчап чоруур харыы кайда боор...

Таанмай чугаазын дек доозар эвес. Дөрбет-оол ону пат билир болгаш пиджагын бажының кырынче дуй эштип алгаш, диван кырынга ылым-чылым чыдыпкан.

В. МОНГУШ.

ШООДУГ

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 17-ДЕ

МОСКВАДАН

10.00—Медээлер.
10.10—«Зарядкаже үнүер».
10.30—«Будильник».
11.00—«Совет Эвилелиниге баразын бооп тур мен!».
12.00—12.10—Чапсар.
12.10—И. Зюзюкин— «А. Муратовтуң дыка нарын амыдыралы». Телешин. 1-ги кезээ.
13.05—«Көдээ дугайында бир шак».
14.05—Мультфильмнер программазы.
14.35—«Бөгүн— Металлургтуң хүнү». ССРЭ-ниң кара металлургия министри И. П. Казанцевтиң чугаазы.
14.50—«Музыкалыг киоск».
15.20—«Улуг оруктуң уе-чадалары». «Солдаттың адазы». Уран-чечен фильм.
17.15—«Бөгүн — Металлургтуң хүнү». ССРЭ-ниң өскүс металлургия министри П. Ф. Ломакониң чугаазы.
17.30—17.40—Чапсар.
17.40—Металлургтар хүнүнге тураскааткан концерт. ССР Эвилелиниң күрүпеник академиктиг Улуг театрындан концерт.
18.40—«Делегей панорамазы».
19.10—Мультфильм.
19.25—Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Улуг өг-бүле». «Адалары болгаш уруглары» деп бөлүктүн. «Казахтелефильм» ундүрген.
20.00—Медээлер.
20.15—«Кино аян-чоруктарының клуву». Ю. А. Сенкевичиң дамчыдылганы чоруудар.
21.15—«Ыры—77».
21.55—«Ужуралдарлыг фильм экраны». «Резидентиниң частырыы». Уран-чечен фильм. 2-ги кезээ.—«Бекастың ээн келгени».
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

ИЮЛЬ 18-ТЕ

МОСКВАДАН

10.10—Медээлер.
10.20—Эртенги гимнастика.
10.40—«Алдын толдарлыг майыктааш». Уругларга фильм. Уран-чечен телефильм 1-ги сериязы.
11.45—«Бүгү-делегей конкурстарының лауреады Л. Тимофеева ойнаар». Фильм-концерт.

КЫЗЫЛДАН

12.45—«Бүгү арткан амыдырал-чуртталгазының дургузунда». Уран-чечен телефильм 1-ги сериязы.
13.30—17.00—Чапсар.

МОСКВАДАН

17.00—«Поэзия». В. Маяковский. Артист Л. Филатов номчуур.
17.45—«Ханы ынакшылдың вокпазы-биле». Уругларга уран-чечен телефильм.

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер.
19.15—«Кижи болгаш хоойлу». Дамчыдылга.
19.35—Киножурнал.
19.40—«Чечен чогаал». Дамчыдылга.
20.00—Телемедээлер.
20.10—Чаралаллар.

МОСКВАДАН

20.15—«Эстон ССР-ниң ажылчы чону чаржып тур». ССРЭ Конституциязының төлевилелин чугаалажырыга Эстонияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары И. Г. Кэбин болгаш С. М. Киров аттыг балык ажыл-агыйлыг колхозтуң даргазы А. Саарэлу олар киржир.
21.00—«Кыйгыртыышкын». Телепиниин премьеразы.
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—01.15—Спортчу программа: 1). Футбол талазыбиле ССРЭ чемпионалы. «Динамо» (Киев)—«Динамо» (Тбилиси). Киевтен дамчыдылга. 2). Суг спортунуң талазыбиле делегей турнири. ССРЭ биле Голландияның чыынды командалары. Будапештен дамчыдылга.

КАИ-НИҢ Экраны

ТҮҢНЕЛ ЧҮНҮ КӨРГҮСКЕНИЛ?

Бо чылдың бирги чартыында республиканың оруктарынга транспорттуң озал-ондаа элээн көвүдеп, ниитизи-биле 179 четкен. Оларга 171 кижи кемдепкергээн болгаш чамдыктары амы-тынынган чарылган. Эрткен чылдың бо үеэ-биле деңпээрге, бо чылын транспорт озал-ондааның саны шоолуг эвес болза-даа, элээн эвээжээн болуп турар. Ынчалза-даа озал-ондактан кемдеп-кергээн кижилериниң саны 6,2 хуу, амы-тынын оскунганнарың — 12 хуу өскен.

Кызыл хоорайның оруктарынга транспорттуң озал-ондааның болуп турарының саны кызырылбайн турар. Ооң түңнелиндо амы-тынын оскунган кижилериниң саны эрткен чылдың бо үеэ-биле деңпээрге, бо чылын транспорт озал-ондааның саны шоолуг эвес болза-даа, элээн эвээжээн болуп турар. Ынчалза-даа озал-ондактан кемдеп-кергээн кижилериниң саны 6,2 хуу, амы-тынын оскунганнарың — 12 хуу өскен.

Кызыл хоорайның оруктарынга транспорттуң озал-ондааның болуп турарының саны кызырылбайн турар. Ооң түңнелиндо амы-тынын оскунган кижилериниң саны эрткен чылдың бо үеэ-биле деңпээрге, бо чылын транспорт озал-ондааның саны шоолуг эвес болза-даа, элээн эвээжээн болуп турар. Ынчалза-даа озал-ондактан кемдеп-кергээн кижилериниң саны 6,2 хуу, амы-тынын оскунганнарың — 12 хуу өскен.

Эрткен он хонуктуң иштинде Кызыл хоорайның девискээринге транспорттуң 3 озал-ондаа болган. Оон 3 кижи кемдээн. Июль 5-тиң хүнүнде Кызылдың Магистральзын кудумчузунга Тыва автокомбинатының чолаачызы Куйбышевтин инженер-тудуг институдунуң ийи студентилерин таварткан. Озал-ондактың түңнелинде оларның бирээзи өлген, өскези аар кемдээн. Июльдун 8-те Ю. Дершовой Кадык камгалал министерствозунга хамааржыр УАЗ-452 маркалыг машинаны эзирик башкарып чораан, удур чоруп орган ЗИЛ-130 маркалыг машина-биле үскүлешкен. Июль айның баштайгы он хонуунда автотранспортту эзирик башкарып чораан 30 чолаачыны КАИ ажылдакчылары туткан.

Кудумчу шимчээшкиниң хажыткан кижилерин сайгарып, сагындырыг- профилактика ажылы чорудар хөй-ниитиниң комиссиязын Кызыл хоорайда тургускан. Ук комиссия кудумчу шимчээшкиниң чурумун үрээп кижилерни сагындырып, тускай хемчээп ап турар. Чолаачылар, чурттакчы чон ортузунга кудумчу шимчээшкиниң чурумунун болгаш канчаар чоруурунун талазы-биле тайылбыр ажылын № 1 АТБ-ниң чолаачыларының кылган озал-ондаа бо чартык чылда үш катап өскен. Ол-ла бүдүүлге черииниң чолаачыларының кылганы 5 озал-ондак машинаны эзирик башкарын чораан чолаачыларының боттарының буруузу-биле болган. Көдээ ажыл-агый министерствозунун, Тыва респотребсоюзтун, Кадык камгалал министерствозунун болгаш өске-даа албан организация черлериниң чолаачылары транспортту эзирик башкарын чораан, транспорт озал-ондаан кылганнар. Моон алгаш көөрге, үстүнде ады кирген черлериниң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары чолаачыларның корум-чурум сагын чоруурун контрольдаар, оларның харыысалгазын бедидер айтырыгче кичээнгей салбайн турар-дыр.

Оруктарга болуп турар транспорт озал-ондааның хөй кезии кудумчу чурумун хажыткан улуг-биче чадаг кижилериниң буруузу-биле база болуп турар. Мындыг чылдагаан-биле болган озал-ондактар бо чартык чылда эрткен чылдың ол үеэнде турганыга бодаарга, 60,8 хуу өскен. Оруктарга транспорт озал-ондаан болдурбас төлөде, кудумчу чурумун шыгыы сагыыры чугула.

А. АКИФЬЕВ.
КАИ-ниң инспектору.

ШЫН ХАРЫЫЛАР

Бо чылдың июнь 5-теги «Шын» солунга үнген «КАИ-ниң экранында» номчукчуларга салган дорт айтырыгларга элээн хөй харыы келген. Оларның аразында «Шын» солунуң арынга «КАИ-ниң экранының» болгаш КАИ-ниң дыннадыынын» үнүп турарынга хамаарылгазын бижээн чаалар база бар.

Каз-Хем районда «Совет Тыва» совхозтуң комбайнери В. Кыстам бодунуң чагаазында: «КАИ-ниң экранын» «Шын» солунуна арынарынга үндүрүп турарын бодум хуумда кончуг шын деп деткиридир мен—деп бижээн. — Аваа кудумчу шимчээшкининиң чурумнарын бижип, бо талазыбиле айтырыгларны үргүлүү киирни турза деп күүсөөр мен. Харын-даа, болдунар чүве болза, кудумчу шимчээшкининиң чурумун тыва дылга очулдургаш, пом кылдыр үндүрер айтырыгны кодүрөе кандыгыл? Чүге дээрге көдээ черлерде-даа албан черлериниң, хуу кижилериниң машина-техниказы ковүдээн, а чурттакчы чону кудумчу шимчээшкининиң чурумун билбес боор-дур. Ол ышкаш ол пом база «КАИ-ниң экраны» чолаачыларга, механизаторларга бот-ооредилиг база болур деп бодаар мен» деп бижээш, КАИ-ниң айтырыгларына харыылар чоруткан.

Бирги айтырыгга: баштай чиик машина, оон соонда бичии автобус эртер деп **В. Кыстам, Чөөн-Хемчикте К. Ондар, Тес-Хемде З. Сарыг, Чөөн-Хемчикте Ю. Монгуш** олар шын харыылаан. (Чиик машинаның он талазында шаптык чок, ынчангаш мурнаар).

Ийиги айтырыгга шын харыы берген кижи чок болган. Бо таварылгада баштай чиик машина (он талазында шаптык чок), оон соонда мотоцикл (оруу хосталган) эртер. Автобус сөөлүнде эртер, чүге дээрге, оон оруунун он талазында чиик машина шаптыктап турар.

Үшкү айтырыгга: берге орукка чүк чок автомобиль белен чайылбас деп **В. Кыстам, К. Ондар, Ю. Монгуш** олар шын харыыларны чоруткан. Куруг чүк машинаны чайгаашкынга, ийленишкинге туруштут, а пассажирлиг автобустуң кижилери ийленишкин аайы-биле чая базар, а автокранның кырында дерглериниң чая базары автобустан-даа артык. Дөртку айтырыгның харыыларын дараазында (августа) үнер экранга парлаар.

КИНОМЕХАНИК

Дыртый-оол Чоодуевич Кежик-оол Самагалдайда кинемеханиктен ажылдап турар. Ол 18 чыл ажыг ажылдаан болгаш онаашкан ажылынга кызымаккай, ак сеткилдиг чоруун көргүзүп келген.

Ол бирги категорияның кинемеханизи. Көдээ ишчилериниң ортузунга кино пропагандазын ол онзалап көрүп турар. Канбыг-бир кино дугайында кыска информацияларны Кежик-оол Дыртый-оол тус черниң радиозунга бо-ла кыла бөөр. Ынчангаш суурнуң чурттакчы чонунуң кинога келири чыл санында көвүдеп орар.

Ол бодунуң ынак мергежилинге ажылдап эгелээн үеэзинден бөөр чеди кижини өөреткен. Ол районнуң-даа, ажылдап турар коллективиниң-даа хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип турар.

Дыртый-оол Кежик-оол коллективте партия эге организациялының секретарынга үш чыл улаштыр соңгудуп келген. Оон-биле чергелештир аныяктарның дагдынгакчызы деп хүлээлгени база багай эвес күүседип турар.

Дыртый-оол Кежик-оол СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин амыдырага боттандырар дээш онгу бөс чылдың ийиги чылында бодунга бедиткен социалистиг хүлээлгени алган ажылдап турар. Ол бо чылдың бирги чартында планныг даалгазын ажыр күүсеткен.

С. ЧАЖЫН-ООЛ.

КАИ-ниң айтырыглары

1. Деп чергелиг оруктар белдиринге автомобильдерниң ээр, каржыр чуруму кандыгы? (Бирги чурук).

2. Дөвүнчүктерлиг (даг черлерде) оруктарга машинаны соортүрүпүн (букеирлээриниң) чуруму кандыгы? (Ийиги чурук: мында көргүскени шын бе?)

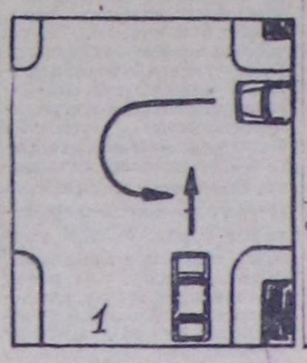

ОЗАЛ-ОНДАК БОЛДУРБААЛЫ

1977 чылдың бирги чартык чылы төнген. Бо үеэнің иштинде Кызыл хоорайга транспорттуп 56 озал-ондаа болган. Оон ниитизи-биле 49 кижи кемдээн болгаш 11 кижи амы-тынындан чарылган. Озал-ондактың 28-и машинаның чоруурун дүргедеткен чолаачыларны буруузу-биле болган. Орук-транспорттуң озал-ондааның хөй кезии машинаны эзирик башкарын чораашындан болгаш чамдык чолаачыларның орук, кудумчу белдирлеринге чоруурунун, каржырының, эзиниң чурумун сагывайн баар чоруунлан боон турар.

Эрткен он хонуктуң иштинде Кызыл хоорайның девискээринге транспорттуң 3 озал-ондаа болган. Оон 3 кижи кемдээн. Июль 5-тиң хүнүнде Кызылдың Магистральзын кудумчузунга Тыва автокомбинатының чолаачызы Куйбышевтин инженер-тудуг институдунуң ийи студентилерин таварткан. Аваа хамаарыштыр коллективтерге 176 лекция, беседаларны кылып, 223 кинофильмнерни көргүскен. 23 теледамчыдылгаларны болгаш 28 радио дамчыдылганы кылган. Республика солунарының арынарынга 36 материалдарны парлап үндүрген. Хөй-ниитиниң төлөлекчилерин кириштирбишаан, 67 рейдилерни кылган. Чартык чылда кудумчу шимчээшкининиң талазы-биле 12 муң ялыбүрү хажыдыышкынар болган. 949 чолаачы кудумчу шимчээшкининиң чурумун үрөп, транспортту эзирик башкарын чораан хажыткан. Кудумчу шимчээшкининиң озал-ондак чок чоруун чедип алыры-биле амгы үеде 41 дружина ажылдап турар. Ында 600 ажыг кижи хаара туттунган.

Автотранспорт будурулгелери болгаш эдилекчилери чолаачыларның көрүм-чурум сагын чоруурун контрольдап, оларның харыысалгазын бедидер талазы-биле негелдени күштелдирер ужурлуг.

Л. ПОЧЕКУТОВ.
КАИ-ниң дежурный инспектору.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

ИЮЛЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Угаанныг үүлдер» 9.30, «Солун херээжен» 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 26 кинопчыында 9.50, «Капитан Микула Малый» 11.20, 13.20, 15.20, «Парлар дүне коетуп кээр» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Доктор Айболит» 9.30, 11.10, «Шиитпирлээрни негеп тур мен» 13.30, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кобра» операция» 9.30, 11.00, 12.40, 16.50, «Хөл кырында соната» 15.00, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Сапыктыг моортайның делегейни дээскиндир аян-чоруу» 11.00, 13.00, 15.00, «Чырык отче» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ИЮЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Артык кижи» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультчыында 10.00, «Операция «Ы» болгаш Шуриктиң өске-даа ужуралдады» 11.30, 13.20, 15.10, «Солун херээжен» 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хөл кырында соната» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Парлар дүне коетуп кээр» 15.00, 16.50, 18.40, 21.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Шиитпирлээрни негеп тур мен». 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизинин 2-31-75, харыысалгалы секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал килдизинин 2-37-13, культура килдизинин 2-23-54, өдөө ажыл-агый килдизинин 2-21-47, үлетпүр килдизинин 2-22-64, чагаа килдизинин 2-41-27, информация база совет тургузут килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретарыаттың 2-23-35, солун келбейн баргада 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 16332. Чагыг 220.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садылының талазы-биле аргелелиниң типографиязы (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1).

ТС—00762.